

ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย:
กรณีศึกษา *สายน้ำลึก* (Los ríos profundos) และ *เรือนมยุรา*¹

ภาสุรี ลือสกุล²

Received: February 2, 2018

Revised: March 28, 2018

Accepted: April 9, 2018

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากระบวนการสร้างภาพความทรงจำเกี่ยวกับอาณาจักรอินคาของประเทศเปรูและอาณาจักรอยุธยาของประเทศไทยในพื้นที่วรรณกรรมร่วมสมัย โดยมีกรณีศึกษาคือ *สายน้ำลึก* (Los ríos profundos, ค.ศ. 1958 / พ.ศ. 2501) นวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของโฆเซ มาเรีย อาร์เควดัส (José María Arguedas) และ *เรือนมยุรา* (พ.ศ. 2538) จินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ของแก้วแก้ว นวนิยายทั้ง 2 เล่มนำเสนอการเดินทางข้ามมิติเวลาของตัวละครเอกไปยังเมืองหลวงของอาณาจักรโบราณ กุซโกจึงเป็นฉากหลักในผลงานเล่มแรกและกรุงศรีอยุธยาเป็นฉากหลักในผลงานเล่มที่ 2 ผู้เขียนทั้ง 2 ท่านจินตนาการเหตุการณ์เหนือจริงดังกล่าวขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อท้องถิ่นในสังคมเปรูและไทย การศึกษาวิเคราะห์ในบทความนี้จะใช้กรอบทฤษฎีความทรงจำและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์อาณาจักรอินคาและอยุธยา กระบวนการสร้างเอกสาร “ประวัติศาสตร์” ที่สะท้อนความทรงจำอันชวนให้ต่อทั้ง 2 อาณาจักร รวมถึงภาพเมืองกุซโกและกรุงศรีอยุธยาในผลงานวรรณกรรมชนพื้นเมืองนิยมของเปรูและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของไทย

คำสำคัญ: ความทรงจำ, อาณาจักรอินคา, อาณาจักรอยุธยา, *สายน้ำลึก*, *เรือนมยุรา*

¹ บทความนี้เป็นบทสรุปจากโครงการวิจัย “ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาใน *เรือนมยุรา* และ *Los ríos profundos* (*สายน้ำลึก*)” สนับสนุนโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (กันยายน 2559-กันยายน 2560)

² หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, อีเมล: Pasuree.l@chula.ac.th

Images from the memory of the Inca and Ayutthaya Empires in contemporary novels: a case study of *The House of Mayura* and *The Deep Rivers*³

Pasuree Luesakul⁴

Received: February 2, 2018

Revised: March 28, 2018

Accepted: April 9, 2018

Abstract

This article analyses the construction of images from the memory of the Inca Empire in Peru and the Ayutthaya Empire in Thailand presented in contemporary fiction. It focuses on *The Deep Rivers* (*Los Ríos Profundos*, 1958), the neoindigenist novel of José María Arguedas, and *The House of Mayura* (1995), the historical fantasy novel of Kaew Kao. Both works narrate the protagonists' journey between the past and present, and supernatural phenomena that the writers imagined based on local beliefs in Peruvian and Thai societies. While *The Deep Rivers* portrays the Incan capital Cusco, the *The House of Mayura* the city of Ayutthaya. This research is based on theories concerning memory and the fiction of memory, parallelism between the Inca and Ayutthaya Empires, their historical documents that reflect nostalgic perspectives, and the images of Cusco and Ayutthaya in Peruvian indigenist novels and Thai historical novels.

Keywords: memory, Inca Empire, Ayutthaya Empire, *The Deep Rivers*, *The House of Mayura*

³ This article summarizes the project "Images from the memory of the Inca and Ayutthaya Empires in *The House of Mayura* and *The Deep Rivers*", subsidized by The National Research Council of Thailand and The Thailand Research Fund (September 2016-September 2017)

⁴ Affiliation: Department of Western Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, E-mail: Pasuree.l@chula.ac.th

1. บทนำ

ประเทศเปรูและไทยตั้งอยู่ห่างไกลกันเกือบ 20,000 กิโลเมตร แตกต่างกันทั้งด้านสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ไปจนถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ประเทศมีประเด็นแนวคิดการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติจากความทรงจำเกี่ยวกับอาณาจักรโบราณอันยิ่งใหญ่อย่างอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอียิปต์ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกันได้

บทความนี้จะวิเคราะห์กระบวนการสร้างภาพความทรงจำดังกล่าวที่สะท้อนในผลงานวรรณกรรมร่วมสมัยของเปรูและไทย โดยมีกรณีศึกษาคือ *สายน้ำลึก* (Los ríos profundos, ค.ศ. 1958 / พ.ศ. 2501) นวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของโฆเซ มาเรีย อาร์เอดัส (José María Arguedas, ค.ศ. 1911-1969 / พ.ศ. 2454-2512) นักเขียนคนสำคัญของเปรูและลาตินอเมริกาในศตวรรษที่ 20 นักวิชาการด้านชาติพันธุ์วิทยาและเจ้าของรางวัลอินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกา (Premio Inca Garcilaso de la Vega) ในค.ศ. 1968 (พ.ศ. 2511) และ *เรือนมยุรา* (พ.ศ. 2538) จินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ของแก้วเก้า หรือรองศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงวิมล ดิถียนต์ (พ.ศ. 2492 -) ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ประจำปี พ.ศ. 2547 เจ้าของผลงานนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ นวนิยายสะท้อนสังคม และจินตนิยายจำนวนมาก นวนิยายทั้ง 2 เล่มนำเสนอเนื้อหาผ่านมุมมองของตัวละครเอกที่เดินทางข้ามมิติเวลาระหว่างยุคอดีตก่อนการล่มสลายของกษัตริย์และกรุงศรีอยุธยา เมืองหลวงของอาณาจักรของทั้งสอง และยุคปัจจุบันที่ทั้ง 2 เมืองกลายเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยซากโบราณสถาน ผู้เขียนทั้ง 2 ท่านจินตนาการเรื่องราวเหนือจริงดังกล่าวจากพื้นฐานจากความเชื่อและตำนานดั้งเดิมของเปรูและไทย สะท้อนอารมณ์ทวนให้ที่สืบทอดในความทรงจำร่วมของ 2 ประเทศต่อความรุ่งเรืองที่ไม่มีวันย้อนคืน

การศึกษาวเคราะห์ในบทความนี้จะนำเสนอผ่าน 3 กรอบมุมมอง ได้แก่ ทฤษฎีความทรงจำและการสร้างงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์อาณาจักรอินคาและอียิปต์ และภาพกษัตริย์และกรุงศรีอยุธยาในนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมของเปรูและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของไทย

2. ภาพความทรงจำ สำนักประวัติศาสตร์และงานวรรณกรรม

ภาพความทรงจำคือภาพแทนที่บุคคลหรือสังคมสร้างขึ้นเพื่อจดจำเรื่องราวความเป็นมาในอดีตและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น การศึกษากระบวนการสร้างภาพความทรงจำมีความเชื่อมโยงแน่นแฟ้นกับทฤษฎีการศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำอย่างเป็นระบบ ผู้ก่อตั้งทฤษฎีความทรงจำคือโมริส ฮาล์บวักส์ (Maurice Halbwachs, ค.ศ. 1877-1945 / พ.ศ. 2420-2488) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ฮาล์บวักส์บัญญัติศัพท์ “ความทรงจำร่วม” (Collective Memory) ไว้ใน *La Mémoire Collective* (ความทรงจำร่วม, ค.ศ. 1950 / พ.ศ. 2493) หลายทศวรรษต่อมา จึงเริ่มมีการศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวรรณกรรมศึกษา (Cultural Studies) และเกิดนิยามหลากหลายที่มีความหมายไปในทิศทางใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะเป็น “ความทรงจำสาธารณะ” (Public Memory) “ความทรงจำสังคม” (Social Memory) หรือ “ความทรงจำวัฒนธรรม” (Cultural Memory)

ความทรงจำสะท้อนเรื่องราวในอดีตผ่านเรื่องเล่า (Narrative) เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ แต่ทั้งสองมีวัตถุประสงค์และกระบวนการสร้างที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยทั่วไปคำจำกัดความของความทรงจำจึงเป็นการแยกแยะความแตกต่างระหว่าง

ประวัติศาสตร์กับความทรงจำ กล่าวคือ ในขณะที่ประวัติศาสตร์คือศาสตร์ที่ศึกษา “ความเป็นจริง” ซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัจจุบันผ่านการวิเคราะห์หลักฐานเชิงเอกสารอย่างมีวัตถุวิสัย (Objectivity) และมีระเบียบวิธีวิจัยที่ชัดเจน ความทรงจำเป็นการคัดสรรและ “สร้าง” เรื่องราวในอดีตที่ต้องการ “จดจำ” และ “ลืมเลือน” อย่างมีอัตวิสัย (subjectivity) จากมุมมองของยุคสมัยต่าง ๆ เรื่องราวเหล่านั้นจึงสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามกาลเวลา (Erll 2012, 22-23; Tosh and Lang 2006, 3-4; Rigney 2004, 367) ความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่บุคคลและสังคมช่วยกันก่อร่างขึ้นและสืบทอดภายใต้กรอบความคิดของสังคมเช่นที่ฮาลส์วิกส์นำเสนอไว้ใน *Les Cadres Sociaux de la Mémoire* (กรอบทางสังคมของความทรงจำ, ค.ศ. 1925 / พ.ศ. 2468) ดังนั้น บุคคลก็จะจดจำเรื่องราวผ่านมุมมองของสังคม และในขณะเดียวกัน ความทรงจำในสังคมก็จะสะท้อนผ่านความทรงจำส่วนบุคคลด้วยเช่นกัน (Assmann 2008, 109; Erll 2012, 21) กระบวนการนี้เองก่อให้เกิด “สำนึกทางประวัติศาสตร์” (Historical Consciousness) และการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคมที่มีอดีตร่วมกัน (Assmann 2011, 29; Neumann 2008, 336)

องค์ประกอบสำคัญของความทรงจำคือมิติเวลาในอดีตและ “พื้นที่แห่งความทรงจำ” ซึ่งปีแยร์ นอรา (Pierre Nora) นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายไว้ใน *พื้นที่แห่งความทรงจำ* (*Les Lieux de Mémoire*, ค.ศ. 1984-1992 / พ.ศ. 2527-2535) “พื้นที่แห่งความทรงจำ” มี 3 มิติคือมิติเชิงวัตถุที่จับต้องได้ มิติเชิงหน้าที่ในสังคมและมิติเชิงสัญลักษณ์ที่รับรู้ร่วมกันในสังคม ความทรงจำทำให้พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญเพราะจะทำให้เราระลึกถึงเรื่องราวที่สั่งสมและทับซ้อนผ่านกาลเวลาของพื้นที่ดังกล่าว (Lachmann 2008, 302) “พื้นที่แห่งความทรงจำ” จึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงที่ภูมิศาสตร์ ความทรงจำและประวัติศาสตร์มีต่อกัน

ความทรงจำจะถ่ายทอดผ่านภาพแทนต่าง ๆ ทั้งในลักษณะเอกสารหรือผลงานมุขปาฐะที่ในบางครั้งอาจเชื่อมโยงกับตำนานและความเชื่อเรื่องเหนือจริงของสังคม (Erll 2012, 31) โดยทั่วไป ภาพความทรงจำจะบอกเล่าเรื่องราวอันเป็นพื้นฐานในการสร้างอัตลักษณ์ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งชุมชน เหตุการณ์สำคัญ ความรุ่งเรือง วีรบุรุษ จุดเปลี่ยน ความเสื่อมสลาย บาดแผลฝังใจ (trauma) และอารมณ์หวนให้ถึงอดีตอันงดงามที่สลายไปแล้ว (Nostalgia) โดยประการหลังนี้ทำให้อดีตกลายเป็น “ที่หลบภัย” และข้อเสียต่าง ๆ จึงถูก “ลืมเลือน” (Tosh and Lang 2006, 3-5; 17-18)

ความทรงจำเป็นหัวข้อสำคัญในงานวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “บันเทิงคดีความทรงจำ” (Fiction of Memory) งานเขียนกลุ่มนี้มักจะมีลักษณะเป็นงานแนวประจักษ์พยานหรืออัตชีวประวัติ ตัวละครเอกจะบอกเล่าเรื่องราวในอดีตเพื่อตอบคำถามประเด็นต่าง ๆ ในปัจจุบัน และบ่อยครั้งจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความทรงจำที่เจ็บปวด (Erll 2012, 99) อย่างไรก็ตาม ผลงานวรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงการผลิตซ้ำเรื่องราวจากความทรงจำ หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการปะทะสังสรรค์ระหว่างภาพความทรงจำ มิติทางประวัติศาสตร์และจินตนาการของผู้เขียนเอง ทั้งโครงสร้าง เทคนิคการนำเสนอที่หลากหลาย และเรื่องราวที่บอกเล่าผ่านมุมมองของตัวละครต่าง ๆ ล้วนนำไปสู่การตีความจากมุมมองใหม่ ๆ และการวิเคราะห์กระบวนการสร้างความทรงจำที่แตกต่างออกไปในแต่ละวัฒนธรรม “บันเทิงคดีความทรงจำ” ในวรรณกรรมร่วมสมัยมักจะถูกนำเสนอด้วยเทคนิคแปลกใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคนิคจากวรรณกรรมแนวจินตนิยาย (Fantasy Literature) ที่มีการดำเนินเรื่องสลับกันไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน การใช้ข้อเท็จจริงประกอบเหนือจริงเพื่อเปิดเผยเรื่องราวที่ถูก “ลืม” หรือปกปิดเอาไว้ รวมถึงการที่ตัวละครสามารถหลบหนี “กลับ” สู่อดีตอันเป็นอุดมคติ (Lachmann 2008, 306)

3. อาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยา⁵

อาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยามีความคู่ขนานกันในเชิงประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้ง ความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ไปจนถึงการถูกทำลายโดยกองทัพต่างชาติในระหว่างที่อาณาจักรตกอยู่ในสภาวะระส่ำระสาย เมืองหลวงจึงถูกทิ้งร้างไปหลายศตวรรษ ก่อนจะมีการฟื้นฟูความสำคัญในเวลาไล่เลี่ยกัน และได้รับการยกย่องว่าเป็นรากเหง้าอัตลักษณ์ของเปรูและไทยในเวลาต่อมา นอกจากนี้ เอกสารหลักฐานทาง “ประวัติศาสตร์” ของทั้ง 2 อาณาจักรก็ยังเป็นผลผลิตจากความทรงจำของผู้รอดชีวิตจากการล่มสลาย ส่งผลให้เนื้อหาที่มีลักษณะชวนให้ถึงความรุ่งเรืองที่ไม่มีวันกลับคืน

อาณาจักรอินคาสถาปนาขึ้นก่อนกรุงศรีอยุธยาราว 1 ศตวรรษ และทั้ง 2 อาณาจักรก็มีช่วงเวลาคาบเกี่ยวร่วมสมัยกันเกือบ 2 ศตวรรษ กล่าวคือ สันนิษฐานว่าอาณาจักรอินคาก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1200 (พ.ศ. 1743) และแผ่ขยายอำนาจจนกลายเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอเมริกาใต้จนถึง ค.ศ. 1533 (พ.ศ. 2076) เมื่อถูกจักรวรรดิสเปนยึดครองเป็นอาณานิคม ส่วนกรุงศรีอยุธยาสันนิษฐานว่าก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. 1893 และพัฒนากลายเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงในพ.ศ. 2310 เมื่อต้องพ่ายแพ้แก่กองทัพพม่า

ไม่มีหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับต้นกำเนิดของทั้งสองอาณาจักรและกษัตริย์พระองค์แรก มีเพียงตำนานเรื่องเล่าอันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาที่รวบรวมขึ้นในเอกสารสมัยหลัง ทั้งกษัตริย์มังโก กากัก (Manco Cápac) ซึ่งชาวอินคาเชื่อว่าเป็นพระบุตรของสุริยเทพ และพระเจ้าอู่ทองต่างเดินทางรอนแรมจากดินแดนอื่นเพื่อเสาะหาชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับสร้างเมืองกุซโกและกรุงศรีอยุธยา (Porrás Barrenechea 1992, 19; Rawee 2010, 477-479) หลังจากสร้างเมืองหลวงสำเร็จแล้ว กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ก็ได้เริ่มขยายพื้นที่ของอาณาจักรทั้งด้วยนโยบายการทำสงครามและการสร้างเครือข่ายโดยการแต่งงาน

อาณาจักรอินคาและอยุธยาตั้งอยู่บนสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันอย่างมาก กล่าวคือพื้นที่สำคัญของอาณาจักรอินคาตั้งอยู่บนเทือกเขาสูงอย่างแอนดีส (Andes) แท้จริงแล้วอาณาจักรอินคามีชื่อว่าตาวันตินซูยู (Tawantinsuyu) ซึ่งแปลว่าดินแดนที่แบ่งออกเป็น 4 แคว้น ได้แก่ ชินไชยซูยู (Chinchaysuyu) อยู่ทิศตะวันตก โกลยาซูยู (Collasuyu) อยู่ทิศตะวันออก อันติซูยู (Antisuyu) อยู่ทิศเหนือ และกุนติซูยู (Cuntisuyu) อยู่ทิศใต้ โดยมีเมืองหลวงอย่างกุซโก (Cusco) เป็น “ศูนย์กลางโลก” (El ombligo del mundo) ส่วนอยุธยาเป็นวัฒนธรรมที่ราบลุ่มแม่น้ำ ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาที่เป็นพรมแดนกับพม่าและที่ราบสูงโคราช กรุงศรีอยุธยาอันเป็นเมืองหลวงคือพื้นที่ซึ่งแม่น้ำ 3 สายไหลมาบรรจบกัน ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา ป่าสัก และลพบุรี และมีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำหรือกำหนดให้แม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน ทำให้เมืองมีสภาพเหมือนเกาะและมีเครือข่ายเส้นทางน้ำทั้งในเกาะเมืองและนอกเกาะเมือง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของทั้ง 2 อาณาจักรคือการเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ กล่าวคือในอาณาจักรอินคาจะทำการเกษตรแบบขั้นบันได ส่วนในอยุธยาจะทำการเกษตรในที่

⁵ การศึกษาเปรียบเทียบในส่วนนี้เป็นการศึกษาต่อยอดจากเนื้อหาในบทความ “อาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยา: ประวัติศาสตร์คู่ขนานในความทรงจำของเปรูและไทย [Tahuantinsuyu y Ayutthaya: los paralelismos históricos en la memoria nacional de Perú y Tailandia]” ในหนังสือ 50 ปีความสัมพันธ์ไทย-เปรู [50 Años de Relaciones Diplomáticas Tailandia y Perú] (Pasuree 2015) ซึ่งกรมอเมริกาและแปซิฟิกใต้ กระทรวงการต่างประเทศและสถานเอกอัครราชทูตเปรูประจำประเทศไทยจัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2558 เพื่อเฉลิมฉลองวาระครบรอบ 50 ปีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและเปรู โดยในบทความ “ภาพความทรงจำอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยาในนวนิยายร่วมสมัย: กรณีศึกษา *สายน้ำลึก* (Los ríos profundos) และ *เรือนมยุรา*” นี้ ผู้เขียนได้พัฒนาการศึกษาเพิ่มเติมอย่างกว้างขวางทั้งด้านประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบของอาณาจักรอินคาและอยุธยา ความสำคัญของทั้ง 2 อาณาจักรต่อความทรงจำและการสร้างอัตลักษณ์ในสังคมไทยและเปรู รวมถึงกระบวนการสร้างเอกสาร “ประวัติศาสตร์” จากความทรงจำ

ลุ่ม และในเวลาเดียวกัน เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเล จึงกลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าจากหลายประเทศ นำมาซึ่งความมั่งคั่งและความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

ในด้านศาสนาและความเชื่อ ทั้งอาณาจักรอินคาและอียูยามีศาสนาหลักซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความชอบธรรมของชนชั้นปกครอง โดยศาสนาหลักเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมและผสมผสานกับแนวคิดวิญญาณนิยม (Animism) ที่มีมาแต่ดั้งเดิมได้อย่างไร้ข้อขัดแย้ง ในอาณาจักรอินคา เทพเจ้าองค์สำคัญที่สุดคือสุริยเทพ (Inti) ซึ่งนับเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์อินคา (McEwan 2008, 145-147) และวัดสำคัญที่สุดของอาณาจักรก็คือวิหารสุริยเทพ (Inti Cancha) ในกุซโก ในขณะเดียวกัน ชาวอินคาก็มีความเชื่อเรื่องวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติหรือ “วากา” (Huaca) ซึ่งอาจจะเป็นยอดเขาหรือ “อะปู” (Apu) แม่น้ำ ทะเลสาบ ก้อนหิน รวมถึงสิ่งก่อสร้างจากก้อนหินเหล่านั้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นวัดพระมิต หรือเมืองกุซโกเองก็ตาม (McEwan 2008, 158) ส่วนอาณาจักรอียูยาเป็นสังคมที่มีการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธและพราหมณ์ กษัตริย์จึงทรงมีฐานะเป็นทั้งธรรมราชาและเทวราชา ทั้งในเกาะเมืองและนอกเกาะเมืองมีวัดในพระพุทธศาสนาจำนวนหลายร้อยวัด โดยวัดศูนย์กลางของกรุงศรีอยุธยาในระยะแรกคือวัดมหาธาตุ นอกจากนี้ ผู้คนก็ยังมีความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณและไสยศาสตร์ควบคู่กันไปอีกด้วย

อาณาจักรอินคาและอียูยามีกษัตริย์นักปฏิรูปซึ่งมีพระชนม์ชีพอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันคือกษัตริย์ปาชาคูติ (Pachacuti) ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1438 (พ.ศ. 1981) ถึง ค.ศ. 1471 (พ.ศ. 2014) และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1991-2031 ในรัชสมัยของกษัตริย์ 2 พระองค์นี้ พื้นที่ของอาณาจักรได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังมีพระราชดำริให้จัดระเบียบด้านการปกครองและโครงสร้างสังคม ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงเมืองหลวงให้เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรอันเรืองอำนาจและสร้างศาสนสถานศูนย์กลางความเชื่อขึ้นใหม่ กล่าวคือ กษัตริย์ปาชาคูติได้ทรงสร้างกุซโกขึ้นใหม่ให้งดงามตามผังเมืองรูปเสือภูเขา (Puma) โดยในเมืองศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มีเพียงพระราชวังของเชื้อพระวงศ์ รวมถึงกลุ่มชนชั้นสูงและศาสนสถานเท่านั้น (McEwan 2008, 76) นอกจากนี้ ยังทรงสร้างวิหารสุริยเทพขึ้นใหม่โดยประดับตกแต่งด้วยอาคารทั้งหมดด้วยแผ่นทองคำและปฏิมากรรมทองคำ จึงมีการเปลี่ยนชื่อศาสนสถานแห่งนี้เป็นวิหารทองคำแห่งสุริยเทพ (El Coricancha) (McEwan 2008, 155-156) ส่วนในกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระราชวังหลวงเดิมออกไปยังพื้นที่ใหม่และปรับปรุงให้กว้างขวางสวยงามยิ่งขึ้น จากนั้นจึงทรงพระราชทานที่ตั้งของพระราชวังหลวงเดิมให้เป็นเขตพุทธาวาส โดยสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ขึ้นเป็นวัดสำคัญที่สุดของราชสำนัก ทำให้บทบาทของวัดมหาธาตุค่อย ๆ ถูกลดทอนลงไป

การล่มสลายของอาณาจักรอินคาและอียูยาเกิดขึ้นในลักษณะใกล้เคียงกัน ในทั้ง 2 อาณาจักร กษัตริย์ทรงมีพระมเหสีและพระสนมจำนวนมาก และไม่มีกฎหมายระเบียบชัดเจนว่าผู้ใดจะเป็นผู้สืบราชสมบัติ ทำให้การผลัดแผ่นดินมักเกิดความรุนแรงจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองเป็นประจำ กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่พระองค์สุดท้ายของอาณาจักรอินคาและอียูยาทรงสูญเสียองค์รัชทายาทไปด้วยสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ทำให้พระราชโอรสองค์รองลงมา 2 พระองค์ขัดแย้งกัน ในช่วงเวลาที่ระส่ำระสายนี้เอง กองทัพต่างชาติก็เข้ารุกรานนำไปสู่ความพ่ายแพ้และความสูญเสียครั้งใหญ่เหนือความคาดหมายและสร้าง “บาดแผล” ที่ฝังลึกในความทรงจำร่วมของเปรูและไทย

ในกรณีของอินคา ทั้งกษัตริย์ไวนา กากัก (Huayna Cápac) และองค์รัชทายาทคือเจ้าชายนินาน กูโยชิ (Ninan Cuyochi) สิ้นพระชนม์ลงในเวลาไล่เลี่ยกันด้วยโรคระบาดจากชาวยุโรปขณะทำสงครามขยายดินแดนบริเวณประเทศเอกวาดอร์ในปัจจุบัน เจ้าชายวัสการ์ (Huáscar) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการที่กุซโกจึงเสด็จขึ้นครองราชย์ แต่แล้วเจ้าชายอะตาวัลปา (Atahualpa) ซึ่งทรงติดตามพระราชบิดาไปรบก็ได้ประกาศสิทธิ์ในราชบัลลังก์ ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองที่นองเลือดยาวนานกว่า 5 ปี ความขัดแย้งรุนแรงดังกล่าวยุติลงด้วยชัยชนะของเจ้าชายอะตาวัลปา ในขณะที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินไป

กุซโกเพื่อประกอบพระราชพิธีราชาภิเษก ก็ทรงพบกับกองทัพของชาวสเปนนำโดยฟรานซิสโก ปิซาร์โร (Francisco Pizarro) จึงทรงถูกคุมขังและประหารชีวิตใน ค.ศ. 1533 (พ.ศ. 2076) นำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรอินคาในที่สุด

ในกรณีของอยุธยา ในรัชกาลของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301) นับเป็นยุค “บ้านเมืองยังดี” ที่รุ่งเรืองยาวนานถึง 26 ปี แต่แล้วพระมหากษัตริย์คือเจ้าฟ้าเอกทัศหรือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ก็ทรงถูกฟ้องในข้อกล่าวหาว่าเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ เจ้าจอมของพระราชบิดา จึงถูกลงพระราชอาญาจนสิ้นพระชนม์ จากนั้น พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงแต่งตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรให้เป็นพระมหากษัตริย์แทน ส่วนเจ้าฟ้าเอกทัศซึ่งเป็นพระเชษฐาของเจ้าฟ้าอุทุมพรแต่ขาดพระปรีชาสามารถในการปกครองทรงถูกบังคับให้ไปผนวช ต่อมาเมื่อพระราชบิดาเสด็จสวรรคต เจ้าฟ้าเอกทัศก็ทรงลาผนวช พระเจ้าอุทุมพรจึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกผนวชเพื่อหลีกเลี่ยงให้พระเชษฐาขึ้นครองราชย์ ในระหว่าง พ.ศ. 2308-2310 พม่าซึ่งเป็น “ศัตรู” ดั้งเดิมได้ยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา นำสู่สงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 และการล่มสลายของราชธานีที่มีอายุยาวนานกว่า 417 ปี โดยมีการกวาดต้อนประชาชนรวมทั้งเชื้อพระวงศ์กลับไปยังพม่าเป็นจำนวนมาก ในบรรดาเชลยเหล่านี้มีพระเจ้าอุทุมพรที่ทรงอยู่ในสมณเพศรวมอยู่ด้วย ส่วนพระเจ้าเอกทัศสันนิษฐานว่าสวรรคตในระหว่างสงครามนั่นเอง

ความพ่ายแพ้ครั้งสำคัญนี้้นำไปสู่การย้ายศูนย์กลางอำนาจไปยังกรุงลิมาและกรุงเทพฯ เมืองหลวงเก่าจึงถูกทิ้งร้างกลายเป็นเพียงเมืองโบราณที่ถูก “ลืมเลือน” ไปนับศตวรรษ ความแตกต่างที่สำคัญของเปรูและไทย คืออาณาจักรอินคาตกเป็นอาณานิคมของสเปนกว่า 300 ปี ทำให้เกิดการ “ปะทะ” ระหว่างกลุ่มชนพื้นเมืองซึ่งเป็นคนท้องถิ่นและผู้ปกครองต่างชาติอย่างสเปน นับเป็นจุดเริ่มต้นของ “บาดแผลฝังใจจากยุคพิชิตดินแดน” (Trauma de la Conquista) ที่ยังคงอยู่ในความทรงจำของสังคมเปรูจวบจนปัจจุบัน ในทางกลับกัน แม้กรุงศรีอยุธยาในเชิงกายภาพจะถูกทำลายลง แต่ก็ได้มีการสืบทอด “ตัวตน” ดั้งเดิมสู่พื้นที่ใหม่โดยชนชั้นผู้นำของรัตนโกสินทร์ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในยุค “บ้านเมืองยังดี” และรอดชีวิตจากสงครามเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2

หลังสงครามสิ้นสุดลง กรุงศรีอยุธยาก็เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายตามมา ศูนย์กลางอำนาจถูกย้ายไปยังกรุงธนบุรีระหว่าง พ.ศ. 2310-2325 และกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2325 โดยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์มีการรื้อสิ่งก่อสร้างที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในเมืองกรุงเก่าเพื่อนำอิฐมาสร้างเมืองใหม่และเพื่อป้องกันไม่ให้ข้าศึกเข้ามาใช้ประโยชน์ ทำให้พื้นที่พระราชวังและวัดวาเดิมเหลือเพียงโคกดิน และราษฎรก็เข้ามายึดครองพื้นที่รกร้างเป็นที่ทำกิน (Phraya Boranrajathanin 2007, 45-76) อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นปกครองของกรุงเทพฯ ไม่เห็นความสำคัญของกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป หากแต่มองว่าได้ถ่ายทอดจิตวิญญาณและแบบอย่างความเป็นกรุงศรีอยุธยามายังเมืองหลวงใหม่อย่างกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้วนั่นเอง (Sunait 2017)

ในกรณีของกุซโกมีความซับซ้อนกว่ากรุงศรีอยุธยา เมื่อฟรานซิสโก ปิซาร์โรยกองทัพเข้ายึดเมืองแล้ว ก็แบ่งสรรอาคารสถานที่ต่าง ๆ ให้ชาวสเปนนำไปใช้ประโยชน์ตามเห็นควร ทำให้เกิดการดัดแปลงเอาสถาปัตยกรรมแบบยุโรปเข้าสวมทับเมืองอินคาเดิม กล่าวคือมีการทุบทำลายส่วนบนของอาคารชนพื้นเมืองเหลือไว้แต่ฐานที่มั่นคงแข็งแรงเพราะสร้างจากก้อนหินขนาดใหญ่ จากนั้นจึงสร้างอาคารแบบสเปนซ้อนทับขึ้นไปเหมือนเป็นชั้นที่ 2 ในขณะเดียวกัน โครงสร้างสถาปัตยกรรมดังกล่าวก็เป็นอุปมาอุปไมยของการเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงของโครงสร้างสังคมในเทือกเขาแอนดีส ชาวยุโรปที่อพยพเข้ามาใหม่กลายเป็นชนชั้นผู้นำและเจ้าของที่ดินที่ร่ำรวย ส่วนชนพื้นเมืองส่วนใหญ่ถูกบังคับเป็นแรงงานในไร่และต้อง “แบกรับ” ระบบสังคมและเศรษฐกิจแบบใหม่ (Huamán 2009, 205-206) ตั้งแต่นั้นมา กุซโกก็ถูกลดทอนความสำคัญเหลือเป็นเพียง “เมืองเมดิเตอร์เรเนียน” บนภูเขาที่ห่างไกลและถูกโอบล้อมไปด้วยไร่นาขนาดใหญ่ของชาวสเปน (Bauer 2004, 107) แม้เปรูจะประกาศเอกราชจากประเทศสเปนใน ค.ศ. 1821 (พ.ศ. 2364) สถานการณ์ชนพื้นเมืองก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น กุซโกก็ยังเป็นเพียงจังหวัดที่ถูก “ลืมเลือน” และถูกตัดขาดจากโลกภายนอกจนกระทั่งมีการสร้างทางรถไฟเชื่อมกุซโกกับส่วนต่าง ๆ ของเปรูใน ค.ศ. 1908 (พ.ศ. 2451) (Van den Berghe and Flores Ochoa 2000, 9; Arellano 2008, 40)

ตั้งแต่ยุคอาณานิคมเป็นต้นมา กุซโกจึงพลิกโฉมไปแทบไม่เหลือเค้าเดิม ตัวอย่างสำคัญได้แก่ บริเวณลานกลางเมือง หรืออ่าวโกปาตา (Huacaypata) ซึ่งเดิมเคยใช้ประกอบพิธีสำคัญ ถูกนำไปสร้างเป็นจัตุรัสกลางเมืองแบบสเปน (Plaza de Armas) พระราชวังกษัตริย์ไวนา กาบิกหรือพระราชวังงู (Amaru Cancha) และพระราชวังกษัตริย์บิราโกชา (Viracocha) ที่ตั้งอยู่รอบลานเดิมก็ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างเป็นโบสถ์เยซูอิต (La Iglesia de la Compañía de Jesús) และมหาวิหารแห่งกุซโก (La Catedral del Cusco) ตามลำดับ ส่วนวิหารทองคำแห่งสุริยเทพซึ่งถูกชาวสเปนปล้นสะดมทองคำที่ประดับอยู่ภายใน ตั้งแต่ต้นยุคการพิชิตดินแดน ก็ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างโบสถ์ซานโต โดมิงโก (Santo Domingo) ของคณะโดมินิกัน (Bauer 2004, 113; 137) และวิหารเทพีพรหมจรรย์แห่งสุริยเทพ (Acclahuasi) ของเหล่า “อักยา” (Aclla) หรือหญิงชนชั้นสูงซึ่งได้รับเลือกให้อุทิศชีวิตต่อสุริยเทพและต้องรักษาพรหมจรรย์ไปตลอดทั้งชีวิต ก็ถูกรื้อสร้างเป็นสำนักแม่ชีลัซซานตา กาทาลินา (Santa Catalina) ทั้งนี้ โบสถ์เยซูอิต โบสถ์ซานโต โดมิงโกและสำนักแม่ชีลัซซานตา กาทาลินายังคงเหลือฐานกำแพงหินอินคาโบราณบางส่วน สะท้อนการ “ทับซ้อน” ทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงเห็นได้จวบจนปัจจุบัน ในเวลาต่อมา กุซโกยังถูกทำลายจากภัยต่าง ๆ เช่น ใน ค.ศ. 1536 (พ.ศ. 2079) กษัตริย์มังโก อินคา (Manco Inca) ซึ่งถูกรัฐบาลอาณานิคมบังคับให้เป็นผู้นำหุ่นเชิดได้ก่อกบฏและเผาเมืองก่อนจะหลบหนีไป จากนั้น กุซโกก็ต้องประสบกับแผ่นดินไหวรุนแรงอีก 2 ครั้งใน ค.ศ. 1650 (พ.ศ. 2193) และ ค.ศ. 1950 (พ.ศ. 2493) ก่อความเสียหายอย่างหนักให้แก่ตัวอาคารอาณานิคมและต้องมีการซ่อมแซมครั้งใหญ่ แต่กลับไม่มีผลอะไรกับฐานรากอินคาซึ่งมีการออกแบบอย่างดีด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้สามารถต้านทานแรงแผ่นดินไหวได้ (Bauer 2004, 107)

การรื้อฟื้นความทรงจำ การซ่อมแซมหรือสร้างสถาปัตยกรรมต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางของกุซโก และกรุงศรีอยุธยาเกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันคือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ ทั้ง 2 เมืองยังได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นมรดกโลกในเวลาไล่เลี่ยกันอีกด้วย

ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ช่วง พ.ศ. 2450-2500) เกิดกระแสแนวคิดชนพื้นเมืองนิยม (Indigenismo) ขึ้นในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาเพื่อปกป้องชนพื้นเมืองจากความอยุติธรรมและเชิดชูให้เป็นศูนย์กลางอัตลักษณ์ของชาติ ในกรณีของเปรู ชนพื้นเมืองนิยมได้รับการพัฒนาสู่อินคานิยม (Incanismo) และ กุซโกนิยม (Cusqueñismo) โดยนำเสนอภาพอุดมคติเกี่ยวกับอาณาจักรโบราณและเมืองหลวง ทั้ง 2 กระแสทวีความสำคัญอย่างยิ่งหลังฮิราม บิงแฮม (Hiram Bingham) อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเยล ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ “ค้นพบ” ซากเมืองโบราณที่รอดพ้นจากการทำลายของชาวสเปนอย่างมาชู ปิกชู (Machu Picchu) ใน ค.ศ. 1911 (พ.ศ. 2454) และตีพิมพ์เรื่องราวรวมถึงภาพถ่ายลงในนิตยสาร *National Geographic* ทำให้อารยธรรมอินคากลายเป็นที่สนใจระดับโลก กุซโกในฐานะอดีตเมืองหลวงและประตูสู่การเดินทางไปมาชู ปิกชูจึงกลับมามีบทบาทสำคัญอีกครั้ง (Van den Berghe and Flores Ochoa 2000, 8) และใน ค.ศ. 1983 (พ.ศ. 2526) องค์การยูเนสโกก็ประกาศให้ทั้งกุซโกและมาชู ปิกชูเป็นมรดกโลก

ในประเทศไทย แม้กรุงศรีอยุธยาจะถูกทิ้งร้างยาวนานนับศตวรรษ แต่ก็ไม่เคยเลือนหายไปจากความทรงจำของผู้คน กระทั่งสยามต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากชาติตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างตัวตนใหม่ (New Body) ขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าสยามมีประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องยาวนานและมีศูนย์กลางอำนาจที่สำคัญ (Sunait 2017) สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการค้นคว้าศึกษาความเป็นมาและชุดคัมภีร์สร้างโบราณสถาน โดยพระยาโบราณราชธานินทร์ (พ.ศ. 2414 - 2479) สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในระยะแรก ส่วนการชุดค้นและบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2499 เป็นต้นมา และใน พ.ศ. 2534 องค์การยูเนสโกก็ได้ประกาศให้อุทยานเป็นมรดกโลก

แม้อาณาจักรอินคาจะเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านความทรงจำรุ่นต่อรุ่น โดยไม่มีการบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนอยุธยามีตัวอักษรและการจดบันทึกประเภทต่าง ๆ มากมาย แต่ในช่วงเสียกรุงฯ เอกสาร

ส่วนใหญ่ก็ถูกกองทัพพม่าเผาทำลายจนหมดสิ้น ภาพอดีตของทั้ง 2 อาณาจักรที่รับรู้กันในปัจจุบันจึงมีที่มาจากเอกสารที่รวบรวมขึ้นในภายหลัง จากความทรงจำและการสัมภาษณ์ผู้รอดชีวิตจากสงคราม เนื้อหาจึงมีมุมมองชวนให้ถึงอดีตอันรุ่งเรืองที่ประจักษ์พยานเหล่านั้นได้เคยพบเห็น

หลังจากที่ฟรานซิสโก ปิซาโรพิชิตอาณาจักรอินคาสำเร็จและเริ่มสร้างอาณานิคมในเปรู ชาวสเปนก็เริ่มสัมภาษณ์ชนพื้นเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นสูง ปัญญาชนและผู้เฒ่าผู้แก่ถึงเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับอารยธรรมอินคา แล้วนำมาบันทึกในกลุ่มเอกสารที่มีชื่อว่า “พงศาวดารแห่งอเมริกา” (*Crónicas de Indias*) มีผลงานจำนวนหนึ่งที่ถือว่าเป็นเอกสารชั้นต้นอันทรงคุณค่าในการศึกษาเรื่องอาณาจักรอินคา เช่น ผลงานของเปโดร เซียซา เด เลออน (Pedro Cieza de León) เปโดร ซาร์เมียนโต เด กัมโบอา (Pedro Sarmiento de Gamboa) และฆวน เด เบตันโซส (Juan de Betanzos) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกา (Inca Garcilaso de la Vega) ลูกครึ่งอินคา-สเปนที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ชาวเปรูคนแรก” และเป็นผู้ถ่ายทอดความทรงจำที่รับรู้จวบจนปัจจุบันว่ายุคอินคาคือยุคสำคัญและมีความสุขที่สุดของประวัติศาสตร์เปรู (Flores Galindo 2010, 7)

อินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกาเกิดที่กุซโกใน ค.ศ. 1539 (พ.ศ. 2082) กล่าวคือในยุคต้นอาณานิคม เขาเป็นบุตรชายของการ์ซิลาโซ เด ลา เบกา ผู้พิชิต (Conquistador) จากตระกูลสำคัญของสเปน และเจ้าหญิงชิมปู ออกโย (Chimpu Ocllo) ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของกษัตริย์ไวนา กาปักและลูกพี่ลูกน้องกับกษัตริย์ 2 พระองค์สุดท้ายที่แย่งชิงราชสมบัติกัน ผลงานเล่มสำคัญของอินคา การ์ซิลาโซคือ *ราชพงศาวดาร (Comentarios reales)* ตีพิมพ์ครั้งแรกที่ลิสบอน ประเทศโปรตุเกสใน ค.ศ. 1609 (พ.ศ. 2152) นับเป็น “คัมภีร์ของอาณาจักรอินคา” เนื้อหาหลักเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของอาณาจักรตั้งแต่นานานต้นกำเนิด กษัตริย์องค์ต่าง ๆ ความรุ่งเรืองของอาณาจักร เรื่องราวของกุซโกและสถาปัตยกรรม ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพเมืองและเหตุการณ์ยุคต้นอาณานิคม อินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกาเขียนผลงานนี้ในวัยชราขณะอาศัยอยู่ที่เมืองกอร์โดบา (Córdoba) ประเทศสเปน ที่มาของข้อมูลจึงเป็นเรื่องราวที่ได้รับฟังจากพระญาติราชวงศ์อินคาและภาพความทรงจำในวัยเยาว์ของผู้เขียนเอง ผสมผสานกับการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ภาพอาณาจักรอินคาในหนังสือเล่มนี้จึงมีลักษณะเป็นอุดมคติอันเกิดจากการคิดสรรเรื่องราวและ “ลืมนึก” ข้อมูลบางประการไปในเวลาเดียวกัน

ในฝั่งของไทย หลังการเสียกรุงฯ เอกสารสำคัญร่วมสมัยในยุคต่าง ๆ ถูกทำลายเกือบหมด เอกสารที่พอหลงเหลืออยู่บ้างก็เป็นของหัวเมืองต่าง ๆ ดังนั้น ตั้งแต่สมัยแรกสร้างกรุงเทพฯ จึงมีการรวบรวมและชำระเอกสารต่าง ๆ แต่การชำระหลายครั้งก็ทำให้เกิดหลายสำเนา นำไปสู่ความคลาดเคลื่อนทั้งเรื่องเนื้อหาและลำดับเวลาของเหตุการณ์ตามมา (Kampol 2016, 41; Sunait 2016, 5) เอกสารสำคัญต่อการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับอาณาจักรอูยยามีทั้งลักษณะเรียบเรียงขึ้นใหม่จากความทรงจำของชาวรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่รอดชีวิตจากสงคราม รวมถึงการสัมภาษณ์เชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนไปพม่า ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่ *พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา* เอกสารร้อยแก้วเพียงหนึ่งเดียวที่อธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาโดยละเอียด รวมทั้งให้ข้อมูลตำแหน่งสถานที่สำคัญและชุมชนในเกาะเมืองและนอกเกาะเมือง (Vinai 2008, 9-10; 29) *โคลงกำสรวลสมุทร* ของ “ศรีปราชญ์” ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งมีบทพรรณนาความงดงามของเมือง “อยุธยาที่ยิ่งฟ้า ลงดิน แลฤา” สะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองสูงสุดทางวัฒนธรรมของอยุธยา (Vinai 2010, 5-29) *เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา* หรือ *เพลงยาวพุทธทำนาย* ที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาและคำทำนายถึงภาพอันน่าสยดสยองของบ้านเมืองที่ต้องล่มสลายเพราะพระมหากษัตริย์ไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม *เพลงยาวนิราศ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท* ซึ่งบรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์และงดงามของกรุงศรีอยุธยาและสภาพอันน่าสลดใจหลังกรุงแตก รวมถึง *คำให้การขุนหลวงหาวัด* และ *คำให้การชาวกรุงเก่า* ซึ่งมีที่มาจากการสัมภาษณ์ชาวอยุธยาที่ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยในพม่า โดย *คำให้การขุนหลวงหาวัด* ตีพิมพ์ครั้งแรกที่โรงพิมพ์หมอมสธใน พ.ศ. 2426 และนับเป็น “การปรากฏตัวครั้งแรกของหลักฐานประวัติศาสตร์ที่สูญหายไปจากการรับรู้ของผู้นำทางภูมิปัญญาไทยกว่า 100 ปี” (Sunait 2016, 22-23) *คำให้การฯ* นี้

คือชุดข้อมูลใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงที่อาณาจักรอยุธยาได้กลายเป็น “ศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ชาติ” ไปแล้ว ส่วน *คำให้การชาวกรุงเก่า* ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2457 โดยกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณได้ต้นฉบับภาษาพม่ามาจากหอสมุดของรัฐบาลที่เมืองย่างกุ้ง และพบว่าคือเอกสารเดียวกับ *คำให้การขุนหลวงหาวัด* แต่มีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์กว่า

4. กุซโกในนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมและกรุงศรีอยุธยาในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

กุซโกและกรุงศรีอยุธยาคือ “พื้นที่แห่งความทรงจำ” ที่มีความสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์และความเป็นชาติของเปรูและไทย ภาพของทั้ง 2 เมืองเป็นฉากในงานวรรณกรรมร่วมสมัยในทั้งสอง 2 ประเทศ สะท้อนความเชื่อมโยงของพื้นที่ในอดีตและแนวคิดในปัจจุบันในบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่าง กุซโกในฐานะอดีต “ศูนย์กลางโลก” ของชาวอินคาจึงปรากฏในวรรณกรรมที่ผูกพันเชื่อมโยงกับชีวิตอันยากไร้ของชนพื้นเมือง ส่วนกรุงศรีอยุธยาจะปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นถึงแรงบันดาลใจสำคัญที่อาณาจักรอยุธยามีต่อมนต์ศน์ของไทยมาโดยตลอด

ภาพความทรงจำอันงดงามของกุซโกซึ่งเป็นที่ยึดจึกกว้างขวางปรากฏใน *ราชพงศาวดาร* ของอินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกา แต่นับจากยุคต้นอาณานิคมเป็นต้นมา กุซโกก็กลายเป็นพื้นที่แห่งการกดขี่ใช้แรงงานชนพื้นเมือง ใน ค.ศ. 1848 (พ.ศ. 2391) หรือเพียงไม่กี่ปีหลังจากที่เปรูประกาศเอกราชจากสเปน นาร์ซิโซ อะเรสเตกิ (Narciso Aréstegui) ได้ตีพิมพ์ *บาทหลวงโฮรัน: ฉากชีวิตในกุซโก* (*El Padre Horán: Escenas de la vida del Cuzco*) นวนิยายเล่มแรกของประเทศเปรู โดยได้บอกเล่าและวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในเมืองกุซโก รวมถึงความยากลำบากของชนพื้นเมืองที่ถูกเจ้าของไร่คนขาวผู้ทรงอิทธิพลใช้แรงงานอย่างไร้ความเมตตา *บาทหลวงโฮรัน* จึงถือเป็นผลงานแรกที่บุกเบิกการเรียกร้องความยุติธรรมให้กับชนพื้นเมือง อีกทั้งยังเป็นการเปิดศักราชการนำเสนอภาพเมืองกุซโกในฐานะพื้นที่แห่งโศกนาฏกรรมในวรรณกรรมเปรูอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลงานที่มีหัวข้อสำคัญในการตีแผ่ชีวิตชนพื้นเมืองอย่างเด่นชัดเริ่มต้นขึ้นในกระแสชนพื้นเมืองนิยม (Indigenismo) ในต้นศตวรรษที่ 20 งานเขียนเหล่านี้นำเสนอเรื่องราวการ “ปะทะ” ระหว่างชนพื้นเมืองและกลุ่มอำนาจอันประกอบด้วยเจ้าของไร่และกลุ่มผู้สนับสนุนช่วยเหลืออย่างบาทหลวงและข้าราชการ นวนิยายชนพื้นเมืองนิยมเล่มแรกของเปรูคือ *นกไร้รัง* (*Aves sin nido*, ค.ศ. 1889 / พ.ศ. 2432) ของกลอรีนดา ตอร์เรส มาโตส (Clorinda Torres Matos) นักเขียนหญิงผิวขาวซึ่งเกิดและเติบโตที่กุซโก หลังจากนั้น จึงมีการผลิตผลงานแนวนี้ออกมาเป็นจำนวนมาก เล่มที่มีชื่อเสียง เช่น *โลกนี้กว้างใหญ่และไกลห่าง* (*El mundo es ancho y ajeno*) ของซีโร อะเลเกรีย (Ciro Alegria) และ *งานรื่นเริงแห่งเลือด* (*Yawar fiesta*) ของโฆเซ มาเรีย อาร์เกดัส (José María Arguedas) ทั้ง 2 เล่มตีพิมพ์พร้อมกันใน ค.ศ. 1941 (พ.ศ. 2484) อย่างไรก็ดี ผลงานชนพื้นเมืองนิยมในยุคแรกนี้ยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราวจากมุมมอง “คนนอก” กล่าวคือ เป็นผลงานของนักเขียนเชื้อสายยุโรปที่มีการศึกษาและรู้สึกเห็นอกเห็นใจสถานการณ์ของชนพื้นเมือง เนื้อหาจึงมีลักษณะเป็นผลงานแนวสังคมนิยม (Realismo) โดยยังไม่ได้นำเสนอรากเหง้าวัฒนธรรมและโลกทัศน์ที่แท้จริงของชนพื้นเมือง

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 50 (ช่วง พ.ศ. 2500) เป็นต้นมา ผลงานแนวชนพื้นเมืองนิยมก็เริ่มพัฒนาสู่ชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ (Neoindigenismo) และ *สายน้ำลึก* (*Los ríos profundos*, ค.ศ. 1958 / พ.ศ. 2501) ของอาร์เกดัสเป็นผลงานเล่มสำคัญที่สุด กระแสงานเขียนแนวใหม่นี้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเรื่องราวมาเป็นการเล่าเรื่องจากมุมมอง “คนใน” ที่รู้จักและเข้าใจชนพื้นเมืองอย่างลึกซึ้ง (Irish 1980, 175-176) ดังนั้น แม้จะยังใช้กรอบการเขียนนวนิยายแบบยุโรปและใช้ภาษาสเปนเพื่อบอกเล่าเรื่องราว แต่โครงสร้างหลักในการดำเนินเรื่องมีที่มาจากตำนาน เรื่องเล่า และเพลงพื้นบ้านในวัฒนธรรมมุขปาฐะ

ของชนพื้นเมือง (Rama 2004, 214-215) องค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกับความเชื่อเหนือจริงในสรรพสิ่งตามธรรมชาติเปิดสู่พรหมแดนพิเศษของ ความจริงในมิติที่ลึกซึ้งของชนพื้นเมืองที่ยอมรับเรื่องราวเหนือจริงได้เช่นเดียวกับเรื่องปกติทั่วไป ทำให้งานเขียนประเภทนี้มีลักษณะเป็นแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ (Realismo Mágico) อันโด่งดังของลาตินอเมริกาด้วยเช่นกัน (Cox 2004, 8-9; González Vigil 1998, 47-49; Manky 2007, 100)

ในกรณีของไทย ภาพกรุงศรีอยุธยาปรากฏเป็นฉากหลักในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical novel) ตั้งแต่ผลงานเล่มแรกของกระแสนี้ ซึ่งก็คือ *ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้* (พ.ศ. 2467) ของอาัยณโฆษ (ขุนธนกิจวิจารณ์) สุพรรณิ วราทรสันนิษฐานว่านวนิยายเล่มนี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากนวนิยาย *ทหารพระเจ้านโปเลียนหรือเอเดียนเซรา* ของเซอร์อาร์เธอร์ โคนัน ดอยล์ (Sir Arthur Conan Doyle) ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยโดยศรีสุวรรณ (หลวงนัยวิจารณ์) (Supanee 1973, 211-212) *ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้* เป็นเรื่องราววีรกรรมของหมู่ขัวญ นายทหารในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และกลายเป็นแบบแผนของการแต่งนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องอื่น ๆ ในเวลาต่อมา กล่าวคือจะเป็นการบอกเล่าชีวิตและวีรกรรมของทหารที่ต้องทำศึกสงครามในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สุโขทัยถึงกรุงธนบุรี (Vinita 1992, 419-422)

ช่วงเวลาของอยุธยาที่มีการนำมาสร้างฉากของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มากที่สุดได้แก่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (Apirak 2003, 8) เนื่องจากเป็นช่วงเวลาวิกฤตของชาติที่สร้างความสะเทือนอารมณ์จากการสูญเสียพลัดพราก (Apirak 2003, 5-6) อภิรักษ์ ชัยปัญหาสันนิษฐานว่า ไม้ เมืองเดิม น่าจะเป็นนักเขียนคนแรกที่สร้างสรรค์เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในนวนิยาย *ทหารเอกพระบมขุร ข้าหลวงเดิม* และ *บางระจัน* (Apirak 2003, 97) กรอบเวลาและฉากของผลงานเหล่านี้คือตั้งแต่ช่วงปลายรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงเหตุการณ์การเสียกรุงฯ และอาจดำเนินต่อเนื่องไปจนถึงสมัยกรุงธนบุรี (Apirak 2003, 113-114) เนื้อหามักเป็นข้อมูลจาก *พระราชพงศาวดาร คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด* และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง *ไทยรบพม่า* พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการนำเสนอเรื่องราวและการตีความการเสียกรุงฯ นอกจากนี้ ยังมีการอ้างอิงวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับสมัยดังกล่าว เช่น ผลงานพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง *เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา* ซึ่งถือเป็น “ชนบ” ในการสร้างนวนิยายกลุ่มนี้ (Apirak 2003, 137-138)

เป็นที่น่าสนใจว่าผลงานนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในไทยจำนวนไม่น้อยมีลักษณะเป็นจินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical Fantasy) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานระหว่างนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กับจินตนิยาย (Fantasy Novel) อันเป็นผลผลิตจากจินตนาการที่ปฏิเสธโลกความเป็นจริงของผู้เขียน (Schanoes 2012, 236) หัวข้อหลักในนวนิยายเหล่านี้มักมีพื้นฐานจากความเชื่อในเรื่องเหนือจริงที่อยู่ในสังคมไทยมายาวนาน เช่น ไสยศาสตร์ ผีสางนางไม้ เทวดา โชคลาง เครื่องรางของขลังและปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ และหนึ่งในวิธีการดำเนินเรื่องที่ได้รับความนิยมก็คือการเดินทางข้ามมิติเวลาของตัวละครเอกระหว่างปัจจุบันกับช่วงวิกฤตในอดีต โดยมีของวิเศษหรือสื่อเหนือธรรมชาติบันดาลให้เกิดการเดินทางดังกล่าว ตัวละครปัจจุบันมักจะมีความรักความผูกพันข้ามมิติเวลา มีพันธกิจในการช่วยเหลือบรรพบุรุษหรือตัวละครในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกันมา หรือต้องกลับไปคลี่คลายประเด็นปัญหาที่ค้างคาในอดีต (Phantipha 2008, 48) จินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่บุกเบิกแนวการเขียนดังกล่าวและประสบความสำเร็จอย่างมากคือ *ทวิภพ* (พ.ศ. 2530) ของทมยันตี นับแต่นั้นมา จึงมีการผลิตผลงานแนวนี้ออกมาอีกเป็นจำนวนมาก (Phantipha 2008, 2) ส่วนตัวอย่างจินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอการข้ามมิติเวลาระหว่างปัจจุบันกับยุคเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีได้แก่ *พิชสวาท* (พ.ศ. 2509) และ *อดีต* (พ.ศ. 2539) ของทมยันตี *เรือนมยุรา* (พ.ศ. 2538) ของแก้วแก้ว และ *นิราศสองภพ* (พ.ศ. 2545) ของธรรมา-นวดิ สถิตยุดการและสุพล วิเชียรฉาย เป็นต้น

5. กรณีศึกษา *สายน้ำลึก (Los ríos profundos)* และ *เรือนมยุรา*

สายน้ำลึก นวนิยายแนวชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของ โฆเซ มาเรีย อาร์เกตัสและ *เรือนมยุรา* จินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ของแก้วแก้ว หรือรองศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงวินดา ติถียนต์ เป็นเรื่องราวของตัวละครเอกอย่างแอร์เนสตอ และนกยูงที่เดินทางข้ามมิติเวลาระหว่างอดีตของเมืองกุซโกและกรุงศรีอยุธยาในยุครุ่งเรืองของอาณาจักรอินคาและอยุธยา และปัจจุบันที่เมืองทั้งสองได้กลายเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยซากสถาปัตยกรรมโบราณ โดยแอร์เนสตอคือคนในยุคปัจจุบันที่เดินทางกลับไปในอดีตและนกยูงเป็นคนในยุคโบราณที่เดินทางสู่ยุคปัจจุบัน เรื่องราวของทั้งคู่จะดำเนินไปในพื้นที่ซึ่งมีเวลา 2 ยุคทับซ้อนกันอยู่ นำสู่การ “ปะทะ” ระหว่างโลกอดีตอันเป็นอุดมคติและโลกทุนนิยมปัจจุบันซึ่งลดทอนคุณค่าของอดีตและผู้คนดั้งเดิมก็กลายเป็น “คนอื่น” ในดินแดนตน ความน่าสนใจอย่างยิ่งของนวนิยายทั้ง 2 เรื่องก็คืออาร์เกตัสและแก้วแก้วสร้างตัวละครเอกให้มีลักษณะเป็นตัวละครนอกกรอบของวรรณกรรมชนพื้นเมืองนิยมในเปรูและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในไทย เพราะโดยทั่วไปบทบาทสำคัญมักจะมีอยู่ที่ตัวละครชายสายเลือดชนพื้นเมืองหรือไทยที่ต่อสู้กับศัตรูเพื่อปกป้องความเป็นชาติของตน แอร์เนสตอคือลูกครึ่งคนขาวและชนพื้นเมืองวัย 14 ปีแต่มีจิตวิญญาณเป็นชนพื้นเมือง ส่วนนกยูงคือหญิงสาวชาวอยุธยาวัย 18 ปีซึ่งสืบสายเลือดจากบรรพบุรุษชาวอินเดีย ทั้งตัวละครเด็กและผู้หญิงมี “ความเป็นอื่น” ที่ทำให้ทั้งคู่ตกอยู่ในสถานการณ์ก้ำกึ่งระหว่าง 2 มิติเวลาและ 2 วัฒนธรรม สะท้อนความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณของทั้งเปรูและไทย

สายน้ำลึก สะท้อนเรื่องราวของชนพื้นเมืองบนเทือกเขาแอนดีสที่ต้องถูกฮือต่อสู่กับความอยุติธรรมผ่านมุมมองของแอร์เนสตอ เด็กชายคนนี้ได้เดินทางติดตามพ่อผู้มีอาชีพเป็นทนายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ กว่า 200 แห่งในพื้นที่ดังกล่าวโดยมีจุดหมายปลายทางสุดท้ายคือเมืองอะบังไกย์ (Abancay) ซึ่งเขาต้องไปเข้าโรงเรียนประจำคาทอลิก ก่อนที่จะจะต้องเดินทางไปทำงานตามลำพัง ระหว่างการเดินทาง ทั้งคู่ได้นั่งรถไฟแฉะเข้าไปที่เมืองกุซโกเพราะพ่อมีธุระต้องขอความช่วยเหลือจาก “ตาเฒ่า” มหาเศรษฐีเจ้าของไร่ขนาดใหญ่หลายแห่งซึ่งมีศักดิ์เป็นลุงของแอร์เนสตอ เมืองหลวงโบราณนี้คือประตูเปิดสู่โลกอัน “มหัศจรรย์” ของอินคาโบราณซึ่งมีแต่ตัวละครเอกเท่านั้นที่รับรู้และเข้าใจ จากนั้น สองพ่อลูกจึงมุ่งหน้าต่อไปยังเมืองอะบังไกย์ อันเป็นฉากหลักของเรื่อง เมืองนี้ล้อมรอบไปด้วยไร่ขนาดใหญ่และชนพื้นเมืองเกือบทั้งหมดต้องทำงานเป็นคนงานไร่หรือคนรับใช้ ไม่มีวันจะเป็นอิสระหรือแม้แต่จะมีผืนดินเล็ก ๆ เป็นของตนเองได้ โรงเรียนประจำคาทอลิกที่แอร์เนสตอต้องเข้าเรียนมีนักเรียนจากทุกกลุ่มคนมาอยู่ร่วมกัน เปรียบเหมือนโลกใบเล็กที่สะท้อนปัญหาการกดขี่แบ่งแยกในสังคมอันมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอย่างสังคมแอนดีส

ชีวนิยายเล่มนี้สะท้อนสัญลักษณ์หลักของเรื่อง “สายน้ำลึก” หมายถึงแม่น้ำในเทือกเขาแอนดีสซึ่งประชากรที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมือง แม่น้ำเหล่านี้ไหลหลากรุนแรงและมีปริมาณน้ำมากเมื่อเทียบกับแม่น้ำในบริเวณอื่น ๆ ของประเทศ เปรียบได้กับพลังซ่อนเร้นของชนพื้นเมืองที่สามารถสื่อสารและผสมผสานตนเข้ากับธรรมชาติรอบตัว และอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่คนขาวไม่อาจคาดคิด (González Vigil 1998, 5) เนื้อหาของนวนิยายเล่มนี้สะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในแอนดีสอันเป็นผลพวงจากนโยบายรัฐบาลเผด็จการของ มานูเอล อาร์ตูโร โอเดรีย (Manuel Arturo Odría, ค.ศ. 1948-1956 / พ.ศ. 2491-2499) รัฐบาลนี้มีนโยบายพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วยกระบวนการกลืนวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองเข้าสู่วัฒนธรรมกระแสหลักแบบตะวันตก อีกทั้งยังปกป้องผลประโยชน์เจ้าของไร่ด้วยการปราบปรามการประท้วงเรียกร้องสิทธิของชนพื้นเมืองอย่างรุนแรง เมื่อโอเดรียก้าวลงจากอำนาจ จึงเกิดการต่อสู้เรียกร้องเรื่องที่ดินทำกินของชนพื้นเมืองทั่วแอนดีสกว่า 400 ครั้งในช่วง ค.ศ. 1956-1964 (พ.ศ. 2499-2507) (Kokotovic 2006, 93-95)

อาร์เกตัสถ่ายทอดประเด็นการเคลื่อนไหวและการปกป้องวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนชนพื้นเมืองผ่านเรื่องเล่า “มหัศจรรย์” ตามความเชื่อของชาวอินคา ความเชื่อหลักใน *สายน้ำลึก* สะท้อนแนวคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของสรรพสิ่งใน

ธรรมชาติหรือ “วากา” (Huaca) โดย “วากา” สำคัญคือภูเขาสูงซึ่งมักจะมีหิมะปกคลุมตลอดทั้งปี (Apu) แม่น้ำ ก้อนหิน รวมถึงสิ่งก่อสร้างจากก้อนหินเหล่านั้นด้วย *สายน้ำลึก* ดำเนินเรื่องจากมุมมองบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของเด็กอย่างแอร์เนสโต เขาสามารถสื่อสารกับธรรมชาติและสรรพสิ่งรอบตัวได้ อีกทั้งยังเข้าถึงความทรงจำในอดีตของกุซโกที่สังคมทันสมัยไม่เห็นความสำคัญอีกต่อไป (Cornejo Polar 1997, 95) เขาจึงเป็นผู้เดียวที่สามารถรับรู้ถึง “ชีวิต” และพลังจากธรรมชาติภายในของก้อนหินในกำแพงโบราณและพระราชวังอินคาซึ่งเก็บสะสมความทรงจำร่วมของเมืองกุซโกตลอดช่วงเวลาอันยาวนาน

เรือนมยุรา เป็นเรื่องราวของนกยูง บุตรสาววัย 18 ปีของพระยาเทพสงคราม ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ยุคปลายกรุงศรีอยุธยา เมื่อเกิดศึกกับพม่าในคราวเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 พระยาเทพสงครามได้ทำพิธีอำพรางเรือนไว้ไม่ให้คนภายนอกมองเห็นและใช้นกยูงสาริตอันเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษชาวอินเดียช่วยชะลอระยะเวลาภายในบ้านให้เปลี่ยนแปลงช้ากว่าโลกภายนอกถึง 100 เท่า จากนั้น จึงออกศึกพร้อมกับบุตรชายและบ่าวไพร่ผู้ชายทั้งหมด ในเรือนจึงเหลือเพียงนกยูง บ่าวไพร่ผู้หญิงและเด็กชายสามคน แต่เมื่อสงครามยุติลง พระยาเทพสงครามซึ่งเป็นผู้เดียวที่สามารถแก้ไขมนตร์นี้ได้ก็ไม่ได้กลับมาที่เรือนอีกเลย ทำให้นกยูงและบ่าวไพร่ถูก “ขัง” อยู่ในพื้นที่ซึ่งกาลเวลาแทบจะไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ แม้วันเวลาภายนอกได้ผ่านพ้นไปกว่า 200 ปี แต่เวลาในเรือนเพิ่งผ่านไปแค่ 2 ปีเท่านั้น ต่อมา เมื่อมนตร์ค่อย ๆ เสื่อมลงด้วยสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้นกยูงสามารถออกมาจากบ้านได้ ก็พบว่า เวลาภายนอกเรือนคือ พ.ศ. 2538 และผู้คนที่เธอรู้จักก็ล้วนล้มหายตายจากไปจนหมดสิ้น

เรือนมยุรา มีกรอบการดำเนินเรื่องในช่วงปลายอยุธยา จึงมีการอ้างอิงถึงเรื่องราวของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ที่ต้องพระราชอาญาโดยจนสิ้นพระชนม์ ความขัดแย้งในการสืบราชสมบัติระหว่างเจ้าฟ้าเอกทัศและเจ้าฟ้าอุทุมพรตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศไปจนถึงเหตุการณ์เสียกรุงฯ ในขณะเดียวกัน แก้วแก้วก็ได้สร้างตัวละครอื่น ๆ ที่แวดล้อมนกยูงให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น พระยาเทพสงครามคือขุนนางคนสนิทของพระเจ้าอุทุมพร หม่อมแสนหรือคุณอาของนกยูงเป็นพระสนมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ และคุณพ่อก็รู้จักสนิทสนมกับหลวงยกกระบัตรราชบุรีและนายสุดจินดาจึงทำให้ได้รับราชการใกล้ชิดในสมัยรัตนโกสินทร์สืบมา นอกจากนี้ แก้วแก้วยังใช้พื้นที่วรรณกรรมเพื่อเติมเต็มเรื่องราวในประวัติศาสตร์ทางการไว้ด้วยการจินตนาการถึงปรีชาญาณในชีวิตของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์และผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงชะตากรรมของพระเจ้าอุทุมพรซึ่งทรงโดนกวาดต้อนไปพม่าในฐานะเชลย

ประเด็นที่น่าสนใจคือแก้วแก้วสร้าง *เรือนมยุรา* ให้แตกต่างจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 เล่มอื่น ๆ ที่ตัวละครนักรบชายมักจะมิมีบทบาทเด่น นวนิยายเล่มนี้บอกเล่าเรื่องราวของผู้หญิงใน 2 มิติคือผู้หญิงที่อยู่ในชนบทโบราณ และผู้หญิงที่ก้าวข้ามสู่พื้นที่ “หวงห้าม” ของเพศชาย ชีวิตของนกยูงสะท้อนบทบาทของผู้หญิงไทยโบราณที่ต้องดูแลชีวิตประจำวันของคนในเรือน ตั้งแต่ความเป็นอยู่ อาหารการกิน ไปจนถึงการแต่งกาย ดังนั้น นอกจากเอกสารที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาจำนวนมากแล้ว แก้วแก้วยังได้ศึกษาพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ทุกชิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบทที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้หญิงในสมัยอยุธยาตอนปลาย (Vinita 2017) นกยูงงามพร้อมทั้งรูปโฉมและกิริยามารยาท เธอได้รับการอบรมมาอย่างดีเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการออกเรือน แต่แล้วด้วยสถานการณ์ “มหัศจรรย์” ทำให้ต้องฝ่าฝืนชนบทก้าวสู่พื้นที่ซึ่งสงวนไว้ให้เฉพาะบุรุษ หม่อมแสนเป็นบุคคลสำคัญที่ช่วยให้นกยูงสามารถข้ามพรมแดนนี้ไปได้สำเร็จ เธอสอนศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งในสมัยอยุธยาเป็นเรื่องของผู้ชายให้กับหลานสาว ไม่ว่าจะเป็นการอ่านเขียนหนังสือไปจนถึงไสยศาสตร์ เวทมนตร์ที่สืบทอดกันมาในตระกูล และศาสตร์เหล่านี้เองที่ช่วยให้นกยูงสามารถฟันชะตาชีวิตอยู่ยืนยาวมาได้กว่า 200 ปี

ในขณะเดียวกัน นวนิยายเล่มนี้ก็สะท้อนประเด็นความหลากหลายของประชากรและวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะสำคัญของสังคมกรุงศรีอยุธยา เรื่องราว “มหัศจรรย์” เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของไทยอย่างการกลับชาติมาเกิด วิญญาณ นิमित ผีสิง กับเวทมนตร์จากต่างแดนที่ทำให้เกิดการเดินทางข้ามมิติเวลาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ครอบครัวของนกยูงสืบทอดศาสตร์ดังกล่าวมาจากบรรพบุรุษพราหมณ์ที่อพยพมาจากอินเดียในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ว่ากลุ่มพราหมณ์เทศหรือพราหมณ์จากอินเดียที่เดินทางมายังสยามตั้งแต่สมัยกรุงศรี

อยุธยาและทำหน้าที่เกี่ยวกับพระราชพิธีและพิธีกรรมต่าง ๆ และจากมุมมองคนไทยเองแล้ว “แขก” ก็นับว่าเป็นกลุ่มคนที่เชี่ยวชาญเรื่องไสยศาสตร์และเวทมนตร์ยิ่งกว่ากลุ่มคนใด ๆ (Sunait 2017)

โดยทั่วไป *สายน้ำลึก* และ *เรือนมยุรา* เป็นนวนิยายซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในประเทศเปรูและไทยในฐานะผลงานสำคัญของนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมนิยายอิงประวัติศาสตร์ การศึกษานวนิยายทั้ง 2 เล่มจึงมักเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของกระแสวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภท กล่าวคือ การศึกษา *สายน้ำลึก* จะเป็นการวิเคราะห์ตัวละครชนพื้นเมือง องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและความคิดความเชื่อ ไปจนถึงสถานการณ์แวดล้อมอันโหดร้ายและอยู่ดื้อรั้นในเทือกเขาแอนดิส ส่วนการศึกษา *เรือนมยุรา* ก็มักจะมุ่งเน้นเหตุการณ์ยุคลายกรุงศรีอยุธยาและเรื่องราวของเวทมนตร์ที่น่าพิศวงตัวละครเอกให้ก้าวข้ามมิติของกาลเวลา อย่างไรก็ตาม แม้นวนิยายทั้ง 2 เล่มจะมาจากกระแสงานเขียนที่แตกต่าง แต่ก็มีลักษณะร่วมของผลงานแนว “บันทึกคติความทรงจำ” (Fiction of Memory) กล่าวคือ ความทรงจำของตัวละครเอกที่ได้ “เดินทาง” ไป “เห็น” ทั้งโลกอดีตและปัจจุบันด้วยตาตนเองเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดโครงสร้างและการร้อยเรียงเรื่องราว ทำให้ *สายน้ำลึก* และ *เรือนมยุรา* มีความโดดเด่นแตกต่างจากนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมนิยายอิงประวัติศาสตร์เล่มอื่น ๆ และประเด็นดังกล่าวนี้เองคือมุมมองใหม่ในการศึกษานวนิยายทั้ง 2 เล่มในบทความนี้

เนื้อหาใน *สายน้ำลึก* และ *เรือนมยุรา* มีที่มาจากความทรงจำส่วนตัวของนักเขียนเกี่ยวกับพื้นที่โบราณอย่างเมืองกุซโกและกรุงศรีอยุธยา ในขณะเดียวกัน เรื่องราวในความทรงจำส่วนตัวและอารมณ์ชวนให้ของแอร์เนสโตและนกยูงก็สะท้อนความทรงจำร่วมและบาดแผลฝังลึกที่คนในสังคมเปรูและไทยมีต่อ “พื้นที่แห่งความทรงจำ” เหล่านี้ โดยฉากกุซโกและกรุงศรีอยุธยาในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องคือพื้นที่เมืองหลวงเก่าที่เพิ่งได้รับการฟื้นฟูบูรณะ แม้จะยังไม่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเช่นในปัจจุบัน ฉากที่ปรากฏจึงเต็มไปด้วยซากอารยธรรมโบราณอันเผยให้เห็นความยิ่งใหญ่ในอดีตที่ยังคงอยู่ในความทรงจำของคนในชาติ และพื้นที่ดังกล่าวก็ถูกนำเสนอราวกับโลกอุดมคติที่แสนงดงาม ไร้ซึ่งข้อเสียด้านลบใด ๆ

สายน้ำลึก เป็นนวนิยายเกี่ยวกับเด็กที่ต้องเติบโตและผจญภัยในโลกอันโหดร้ายตามลำพัง (Bildungsroman) (Kokotovic 2006, 97) ในขณะเดียวกัน ก็มีลักษณะเป็นนวนิยายอัตชีวประวัติ กล่าวคือ ทั้งแอร์เนสโตและอาร์เกดัสเกิดและเติบโตท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างเจ้าของไร่ผิวดำและคนงานชนพื้นเมืองในเทือกเขาแอนดิส พ่อของทั้งคู่เป็นทนายที่ต้องเดินทางหาหลักฐานไปตามหมู่บ้านในเทือกเขาแอนดิส ลูกชายจึงต้องเผชิญชะตากรรมอันโหดร้ายและมีที่ “หลบภัย” ในชุมชนชนพื้นเมือง ทำให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม ภาษาเกชัว (Quechua) ซึ่งเป็นภาษาของลูกหลานชาวอินคา และเรื่องเล่าตำนานต่าง ๆ จึงรู้สึกเห็นอกเห็นใจและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชนพื้นเมือง จากนั้น ทั้งแอร์เนสโตและอาร์เกดัสก็ถูกส่งเข้าโรงเรียนประจำคาทอลิกที่เมืองอะบัสโก ต้องเติบโตเรียนรู้เพียงลำพังท่ามกลางความขัดแย้งในจิตใจ (Kokotovic 2006, 119) *สายน้ำลึก* มีเสียงผู้เล่า 2 เสียงที่ทับซ้อนและเกี่ยวพันกันจนแยกไม่ออก เสียงแรกคืออาร์เกดัส นักชาติพันธุ์วิทยาผู้ผ่านประสบการณ์ชีวิตยาวนานและเล่าย้อนถึงชีวิตวัยเด็กซึ่งได้ไปเยือนกุซโกใน ค.ศ. 1924 (พ.ศ. 2467) ส่วนอีกเสียงคือแอร์เนสโตในวัยเด็กซึ่งยังอาศัยอยู่บนเทือกเขาแอนดิส ได้เดินทางไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ รวมถึงเมืองกุซโกและได้สัมผัสกับความ “มหัศจรรย์” ของโลกอินคาจากคำบอกเล่าของพ่อ (Cornejo Polar 1997, 92; Rama 2004, 270-278)

ชุดความทรงจำใน *สายน้ำลึก* มีที่มาจาก “พงศาวดารแห่งอเมริกา” ยุคแรก เช่นผลงานของฆวน เด เบตันโซส (Juan de Betanzos) แบร์นาเบ โกโบ (Bernabé Cobo) ฆวน โปโล เด ออนเดการ์โด (Juan Polo de Ondegardo) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกา (Inca Garcilaso de la Vega) (Castro-Klarén 2011, 227; Bauer 2004, 108) จึงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่าอินคา การ์ซิลาโซ เด ลา เบกาในฐานะลูกครึ่งรุ่นแรกที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวชนพื้นเมืองฝั่งมารดาในศตวรรษที่ 16 ก็คือต้นแบบของการสร้างตัวละครแอร์เนสโต เด็กชายลูกครึ่งในศตวรรษที่ 20 ที่เติบโตในชุมชนชนพื้นเมืองเช่นกัน หากอินคา การ์ซิลาโซคือผู้บันทึกการเปลี่ยนแปลงของกุซโกในช่วงต้นอาณานิคมเมื่อสเปนพยายาม

ปรับเปลี่ยนเมืองตามรูปแบบตะวันตก แอร์เนสโตก็คือประจักษ์พยานแห่งผลงานการทับซ้อนและผสมผสานทางสถาปัตยกรรมเมืองนั่นเอง

ส่วน *เรือนมยุรา* แก้วเก้าได้อธิบายว่าเกิดแรงบันดาลใจในการเขียนงานจากความทรงจำอันงดงามเกี่ยวกับวัดไชยวัฒนาราม ผู้เขียนได้เห็นวัดนี้จากอีกฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาในยามเย็นหลังจากที่วัดได้รับการบูรณะโดยกรมศิลปากรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต่อมา ก็มีโอกาสดำเนินทางไปที่วัดอีกในยามดึก จึงจินตนาการเรื่องราวของนกยูงและบ้านเรือนไทยที่ตั้งอยู่ใกล้วัดไชยวัฒนาราม ขึ้น (Vinita 2017) ในขณะเดียวกัน นกยูงก็คือหญิงสาวสมัยอยุธยาที่มีชีวิตยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันด้วยเวทมนตร์ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เธอจึงเป็นประจักษ์พยานของทั้งอยุธยาครั้งยังรุ่งเรืองในอดีตและอยุธยาที่เต็มไปด้วยซากโบราณสถานในปัจจุบัน เรื่องราวจึงบอกเล่าผ่านความทรงจำของตัวละครเอกที่ย้อนคิดถึงอดีตในช่วงเวลาครั้ง “บ้านเมืองยังดี” ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาซึ่งได้อยู่พร้อมหน้าครอบครัว แต่ทั้งหมดก็สูญสิ้นไปพร้อมกับการเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 ทั้งให้เธอมีชีวิตอยู่เพียงลำพังกับบ่าวไพร่ในเรือนซึ่งถูกปิดไว้ด้วยเวทมนตร์ เมื่อเวลาผ่านไปเกือบ 200 ปี นกยูงสามารถออกมาจากบ้านได้สำเร็จ แต่ก็ต้องเจ็บปวดกับโลกความเป็นจริงอันโหดร้าย

ใน *สายน้ำลึก* ภาพความทรงจำเมืองกุซโกปรากฏเฉพาะในบท “ตาเฒ่า” (El Viejo) ซึ่งเป็นบทแรกของนวนิยาย กุซโกเป็นเพียงทางผ่านของแอร์เนสโตและพ่อระหว่างมุ่งหน้าไปยังเมืองอะบักโกอันเป็นฉากหลักของเรื่อง และทั้งคู่ไม่ได้เดินทางกลับมาที่เมืองโบราณแห่งนี้อีกเลย ส่วน *เรือนมยุรา* มีการดำเนินเรื่องทั้งที่อยุธยาและกรุงเทพฯ สลับกันไปมาตลอดทั้งเรื่อง

บท “ตาเฒ่า” เป็นบทเปิดเล่มที่นำเสนอประเด็นเนื้อหาสำคัญทั้งหมดของ *สายน้ำลึก* ไว้นางเซอูปมาอุโปไม (Rama 2004, 225) กุซโกคือสัญลักษณ์ของการกดขี่ชนพื้นเมืองในแอนดิสโดยผู้รุกรานต่างชาติ และอาร์เกดัสจะบอกเล่าถึงสถานการณ์ดังกล่าวอย่างละเอียดและกว้างขวางยิ่งขึ้นไปในฉากเมืองอะบักโก บท “ตาเฒ่า” มีตัวละครอยู่ไม่มากนัก ได้แก่ แอร์เนสโต พ่อ “ตาเฒ่า” และคนรับใช้ ตัวละคร “ตาเฒ่า” มีที่มาจากมานูเอล มาเรีย กิเยน (Manuel María Guillén) ลุงซึ่งอาร์เกดัสได้รู้จักในวัยเด็กและเขาสารภาพว่าเกลียดลุงคนนั้นมาก ใน *สายน้ำลึก* “ตาเฒ่า” คือเจ้าของไร่ขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่งและมีบ้านพักอยู่ ณ จัตุรัสกลางเมืองกุซโก อาร์เกดัสสร้างตัวละครนี้ให้เป็นคู่ตรงข้ามของกษัตริย์อินคา (Anti-Inca) ในขณะที่กษัตริย์ปกครองแผ่นดินอันยิ่งใหญ่อย่างทาวานตินซูยู (Tawantinsuyu) หรืออาณาจักร 4 แคว้นซึ่งมีศูนย์กลางที่กุซโกด้วยเมตตารธรรม ทำให้ประชาชนอาศัยอยู่อย่างมีความสุขตามที่อินคา การศิลาโซบรรายไว้ใน *ราชพงศาวดาร* ลุงคือตัวแทนสายเลือดคนขาวที่ไม่สนใจคุณค่าของสถาปัตยกรรมอินคาและชนพื้นเมืองมากไปกว่าการตีราคาตามผลประโยชน์ทางวัตถุ แม้จะเป็นที่นับหน้าถือตาในกุซโกในฐานะคริสตศาสนิกชนที่มีศรัทธาแรงกล้า แต่ในความเป็นจริงแล้ว เขาคือเจ้าของไร่ที่ตระหนี่และปฏิบัติต่อชนพื้นเมืองอย่างโหดร้าย เมื่อแอร์เนสโตและพ่อเดินทางไปถึงคฤหาสน์ของ “ตาเฒ่า” คนรับใช้ชนพื้นเมืองที่ออกมาต้อนรับแต่งกายหอมช่อ มีท่าทีเศร้าสร้อยและแสดงท่าทีหวาดกลัวทั้งสองจนไม่กล้าจะพูดอะไรด้วย ซ้ำยังไค้งค่านับให้พวกเขา “ราวกับหนอนที่กลัวจะถูกเหยียบตาย” (Arguedas 1998, 157) คนรับใช้ได้รับคำสั่งให้จัดที่พักให้สองพ่อลูกในห้องครัว สร้างความโกรธเคืองให้ทั้งคู่เป็นอย่างมาก และแอร์เนสโตก็ได้ข้อสรุปในเวลาต่อมาว่า “ไม่มีที่ใดที่มนุษย์จะทุกข์ทรมานไปได้มากกว่าที่นี่ (กุซโก) อีกแล้ว” (Arguedas 1998, 168)

เนื้อหาส่วนใหญ่ในบท “ตาเฒ่า” จะเกี่ยวข้องกับการเยี่ยมชมเมืองกุซโกของแอร์เนสโต โดยมีพ่อซึ่งเป็นชาวเมืองนี้เป็นผู้นำทาง ภาพกุซโกในบท “ตาเฒ่า” เป็นภาพของเมืองซึ่งเป็นที่รู้จักมากที่สุดในวรรณกรรมเปรูร่วมสมัย และนับเป็นครั้งแรกที่พื้นที่นี้ไม่ได้เป็นเพียงฉากในการดำเนินเรื่อง แต่มีบทบาทสำคัญราวกับเป็นตัวละครเอก (Degregori 2000, 113) ก่อนการตีพิมพ์ *สายน้ำลึก* อาร์เกดัสมีงานเขียนเกี่ยวกับกุซโกหลายชิ้นซึ่งนับเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของบทนี้ ชิ้นสำคัญได้แก่ บทความ “ความหมายเชิงประวัติศาสตร์แนวใหม่ของกุซโก” (“El nuevo sentido histórico del Cuzco”) ตีพิมพ์ในวารสาร *Peruanidad* ใน ค.ศ. 1942 (พ.ศ. 2485) โดยมีหัวข้อสำคัญคือการสร้างเมืองและผลงานศิลปะสถาปัตยกรรมในเมืองอันเป็นผลจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ของเทือกเขาแอนดิสและการผสมผสานทางชาติพันธุ์ระหว่างสเปนและชนพื้นเมือง (Arguedas 1942, 194-197)

หัวข้อดังกล่าวมีการอธิบายขยายความอย่างลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งขึ้นในหนังสือ *กุซโก (Cusco)* ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1947 (พ.ศ. 2490) ซึ่งอาร์เกดัสได้เพิ่มรายละเอียดด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา และแบ่งเนื้อหาออกเป็นยุคก่อนอินคา ยุคอินคา และยุคอาณานิคม (Arguedas 1947, 4-7)

ก่อนจะเดินทางมาถึงกุซโก แอร์เนสโตตื่นเต้นและคาดหวังจะได้พบกับเมืองที่ยิ่งใหญ่อลังการ แต่แล้วเมื่อเขากับพ่อมาถึงในตอนกลางคืน ก็ต้องพบกับความผิดหวัง กุซโกเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ที่เสื่อมโทรม ถูกทิ้งร้าง มีเพียงแสงไฟสลัวตามถนนที่เผยให้เห็นความยากจนและสกปรกของเมือง แต่เมื่อพ่อพาแอร์เนสโตออกมาเยี่ยมชมเขตใจกลางเมือง เขาจึงได้พบกับโลก “มหัศจรรย์” ที่เต็มไปด้วยเรื่องเล่าเหนือจริงจากความเชื่อโบราณ ในนวนิยายเล่มนี้ กุซโกคือเมืองในหุบเขาที่งดงามและลึกลับราวกับเมืองในตำนาน แอร์เนสโตและพ่อเริ่มต้นเส้นทางชมเมืองที่จัตุรัสกลางเมือง (Plaza de Armas) ไปยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น มหาวิหารแห่งกุซโก (La Catedral del Cusco) โบสถ์เยซูอิต (La Iglesia de la Compañía de Jesús) วิหารทองคำแห่งสุริยเทพ (El Coricancha) วิหารเทพพิภพหิมจรรย์แห่งสุริยเทพ (Acllahuasi) และกำแพงโบราณ สถานที่เหล่านี้ล้วนเป็นสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ของอินคามาแต่เดิม และแม้จะถูกโครงสร้างอาคารสเปนเข้าสวมทับซ้อน แต่ “ผู้บุกรุก” ก็ไม่อาจลบเลือนความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมืองได้ทั้งหมด รากเหง้าความเชื่อของชาวกุซโกยังคงมีความเป็นอินคาอย่างเต็มเปี่ยม (Irish 1980, 179) ตัวอย่างสำคัญก็คือมหาวิหารและระฆังมาเรีย อังโกลา (María Angola) ระฆังองค์สำคัญของมหาวิหาร

มหาวิหารคือสถาปัตยกรรมอันงดงาม นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวกุซโก สำหรับแอร์เนสโตแล้ว ด้านหน้าของมหาวิหารที่ประดับประดาอย่างอลังการ “ช่างใหญ่โตมหึมา ดูมันจะใหญ่พอ ๆ กับฐานภูเขาที่ยกตัวขึ้นจากชายฝั่งทะเลสาบในที่สูงในความเงียบงัน หอระฆังและลานทางเข้ามีเสียงสะท้อนซ้ำที่แผ่วกว่า เหมือนภูเขาหินริมฝั่งทะเลสาบอันหนาวเหน็บ...เสียงสะท้อนนั้นแผ่กระจาย และเหมือนจะผุดขึ้นจากอกของนักเดินทางที่ใส่ใจและถูกกดดันจากความเงียบงันนั้นเอง” (Arguedas 1998, 149) ทิวทัศน์ภูเขาริมทะเลสาบอันเป็นเอกลักษณ์ของแอนดิสนี่ก็คือเทพเจ้าอะปู (Apu) ซึ่งชนพื้นเมืองเคารพนับถือนั่นเอง (Castellanos 2008, 78) ในมุมมองลูกครึ่งอย่างแอร์เนสโต สิ่งก่อสร้างใหม่ของสเปนไม่ได้ทำลายทิวทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมแต่กลับรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งได้อย่างกลมกลืน

ส่วนระฆังมาเรีย อังโกลาโด่งดังเป็นที่รู้จักจากเสียงอันไพเราะก้องกังวานไปไกล ระฆังนี้ถูกนำมาประดิษฐานในมหาวิหารตั้งแต่ต้นยุคอาณานิคมใน ค.ศ. 1659 (พ.ศ. 2202) พ่อของแอร์เนสโตเล่าตำนานที่มาของระฆังตามความทรงจำที่ชาวเมืองถ่ายทอดสืบต่อกันมาจำนวน 2 ตำนาน ตำนานแรกคือชื่อระฆังน่าจะเป็นชื่อของสตรีที่บริจาคทองคำเพื่อนำมาหลอมระฆัง ส่วนตำนานที่ 2 ก็คือระฆังองค์นี้หลอมมาจากรูปเคารพทองคำของสุริยเทพ (Punchaw) หรือเทวรูปอื่น ๆ รวมถึงแผ่นทองคำที่ประดับภายในวิหารสุริยเทพ (Arguedas 1998, 154) สะท้อนการ “ปะทะ” และทับซ้อนของศาสนาความเชื่อของชนพื้นเมืองและศาสนาความเชื่อของชาวสเปน แม้รูปลักษณ์ภายนอกของมาเรีย อังโกลาจะเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิหารตามความเชื่อคริสต์ศาสนา สำหรับแอร์เนสโตแล้วระฆังองค์นี้มีอำนาจพิเศษตามเรื่องเล่าของชนพื้นเมือง เสียงของมาเรีย อังโกลาคือดนตรีแห่งกุซโกที่จะเปิดประตูแห่งความทรงจำ เสียงของระฆังนั้นสะท้อนไปไกลถึงทะเลสาบหลายแห่งนอกเมืองกุซโก ทำให้เทพเจ้าอู (Amarus) กลายร่างเป็นวัวกระทิงทองคำผุดขึ้นจากน้ำและมุ่งหน้าไปคารวะยอดเขาอันศักดิ์สิทธิ์ (Arguedas 1998, 155-156)

สิ่งก่อสร้างในกุซโกที่แอร์เนสโตสนใจเป็นพิเศษก็คือกำแพงโบราณกลางเมืองซึ่งเชื่อกันว่าเคยเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังกษัตริย์โรกา (Roca) มาก่อน กำแพงนี้สร้างจากก้อนหินขนาดมหึมาซึ่งมีรูปร่างแตกต่างกันออกไปและก้อนหินเหล่านี้เองก็คือ “วากา” ตามความเชื่อของชาวอินคา แอร์เนสโตเป็นคนเดียวที่เข้าใจและสามารถสื่อสารกับโลกอินคาผ่านทางก้อนหินเหล่านี้ได้ (Huamán 2009, 204) สำหรับตัวละครเอกแล้ว ก้อนหินเหล่านี้มีชีวิต เมื่อต้องแสวงหาอัตลักษณ์คู่ควรกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่โลดแล่นรับความอบอุ่น และเขาก็รับรู้ได้ถึงการเดินทางในทิวทัศน์ที่เปรียบได้กับกระแสน้ำ “สายน้ำลึก” ในแอนดิส กำแพงหินที่เรียงตัวโค้งไปตามไหล่เขาดูราวกับคลื่นที่ไม่อาจคาดเดาได้และพื้นผิวของหินเหล่านั้นก็มีพลังเชื่อมกราวกับแม่น้ำในฤดูร้อน (Arguedas 1998, 143-164)

ในขณะเดียวกัน แอร์เนสโตก็สนใจฐานกำแพงของอาคารอาณานิคมอย่างคลาสิกของ “ตาเผ่า” และอาคารอื่น ๆ ในเมือง ก่อนหันตามฐานอาคารเปี่ยมไปด้วยพลังเจียบของ “สายน้ำลึก” ที่หลากหลายแรงเช่นเดียวกับกำแพงโบราณในเมือง จึงเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ของชนพื้นเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม ชนพื้นเมืองเหล่านี้พร้อมจะทำลายสิ่งก่อสร้าง “แปลกปลอม” ที่ทับซ้อนอยู่ด้านบนให้พังทลายลงมา ประเด็นการเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมและสถานการณ์ชีวิตชนพื้นเมืองมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระแสกุซโกนิยม (Cusqueñismo) กล่าวคือ ความภาคภูมิใจของชาวกุซโกต่อสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ของอาณาจักรอินคาอันรุ่งโรจน์ทำให้นักคิดและปัญญาชนต้องหันกลับมามองปัญหาชนพื้นเมืองในความเป็นจริงที่ถูก “ทอดทิ้ง” มายาวนาน ไม่ใช่ลูกหลานอินคาในจินตนาการที่ไม่อาจแตะต้องได้อีกต่อไป กุซโกนิยมจึงมีสำนึก 2 ประการที่เกี่ยวข้องพันทับซ้อนกันอยู่ในขณะเดียวกัน ทั้งความชื่นชมอดีตอันยิ่งใหญ่และความตระหนักถึงความล้มเหลวและยากจนของเมืองและผู้คน (Degregori 1995, 116)

การเดินทางชมเมืองกุซโกของแอร์เนสโตโดยมีเพื่อนทางเป็นการย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของเมืองที่ผ่านช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรือง ล่มสลาย ทิ้งร้าง และรื้อสร้างมากกว่า 800 ปี กล่าวคือ ตั้งแต่แรกสร้างให้เป็นเมืองหลวงศักดิ์สิทธิ์โดยกษัตริย์ปาชาคูติ จนถูกปรับเปลี่ยนให้เป็น “เมืองเมดิเตอร์เรเนียน” กลางเทือกเขาแอนดีสในสมัยอาณานิคม และถูก “ปิดล้อม” ด้วยไร่นาขนาดใหญ่จำนวนมากของชาวยุโรปจนกลายเป็นเพียงจังหวัดเล็ก ๆ ที่ทุรตมร ก่อนจะกลับมาติดต่อกับโลกภายนอกอีกครั้งหลังการสร้างทางรถไฟใน ค.ศ. 1908 (พ.ศ. 2451) เป็นที่น่าสนใจว่าอาร์เกดัสเซียน *สายน้ำลึก* หลังจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวใหญ่ครั้งที่ 2 ไม่นาน แต่ในบท “ตาเผ่า” กลับไม่มีการกล่าวอ้างถึงเหตุการณ์สำคัญนี้แต่อย่างใด

ต่างจาก *สายน้ำลึก* ที่ตัวละครเอกได้เยี่ยมชมบริเวณใจกลางเมืองซึ่งมีโบราณสถานสำคัญของเมืองตั้งอยู่หลายแห่ง “พื้นที่แห่งความทรงจำ” ของ *เรือนมยุรา* จำกัดอยู่เพียงพื้นที่รอบ ๆ วัดไชยวัฒนารามซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณนอกเกาะเมืองของกรุงศรีอยุธยา หากใน *สายน้ำลึก* ก่อนหันคือสิ่งที่เก็บกักความทรงจำของเมืองบนภูเขาสูงอย่างกุซโก ใน *เรือนมยุรา* แม่น้ำก็คือ “ประจักษ์พยานของการเกิดและการดับของอาณาจักรมั่งคั่งที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศในตะวันออก ตลอดจนเคยเห็นเหตุการณ์สำคัญนับไม่ถ้วน” (Kaew Kao 2013, 135)

วัดไชยวัฒนารามคือศาสนสถานอันสะท้อนความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของอาณาจักรอยุธยาตอนปลายซึ่งเป็นกรอบเวลาของนวนิยายเล่มนี้ วัดนี้สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) ซึ่งแก้วเก้าระบุว่าเป็นรัชกาลที่คึกคักของนกยูงอพยพเดินทางมาจากอินเดียและได้บวชในพระพุทธศาสนาที่นี่ด้วยเช่นกัน บริเวณที่เป็นวัดไชยวัฒนารามนั้นเป็นที่ดินบ้านเดิมของพระราชชนนีของพระเจ้าปราสาททองซึ่งได้สวรรคตไปก่อนที่จะทรงปราบดาภิเษก พระเจ้าปราสาททองจึงทรงตั้งพระทัยจะสร้างวัดนี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ และในขณะเดียวกัน การสร้างวัดนี้ก็เป็นการเล่นพระเกียรติพระองค์เองที่ทรงยกทัพไปปราบเขมรที่แข็งเมืองตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมได้สำเร็จ โดยได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายแบบพระนครหลวงของเขมรหรือนครธมกลับมาจำลองไว้ที่กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายไว้ว่าการสร้างวัดไชยวัฒนารามก็คืออนุสรณ์แห่งชัยชนะเหนือเขมรของพระองค์นั่นเอง (Fine Arts Department 2016, 9)

โครงสร้างวัดไชยวัฒนารามประกอบด้วยปรางค์ประธานและปรางค์ย่อม่ออีก 4 องค์ล้อมรอบโดยระเบียงคดมีหลังคาคลุม สิ่งก่อสร้างที่แปลกตาในวัดก็คือเจดีย์ทรงระฆังฐานกลม 2 องค์ เชื่อกันว่าน่าจะสร้างเพิ่มตอนปลายกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นอย่างช้า จึงมีการสันนิษฐานว่าเจดีย์องค์แรกที่มีขนาดใหญ่กว่าน่าจะเป็นที่บรรจุพระอัฐิเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ส่วนองค์เล็กน่าจะเป็นที่บรรจุพระอัฐิเจ้าฟ้าสังวาลย์ (Fine Arts Department 2016, 10; 49) โศกนาฏกรรมที่ไม่มีคำตอบแน่ชัดนี้ถูกนำเสนอใน *เรือนมยุรา* โดยแก้วเก้าได้เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องราวชีวิตของหม่อมแสน คุณอาของนกยูงซึ่งเป็นพระสนมคนหนึ่งของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์และต้องประสบกับความผกผันในชีวิตหลังจากเสด็จสวรรคต นกยูงจึงเคยได้ติดตามหม่อมแสนไปทำบุญอุทิศถวายที่วัดนี้บ่อยครั้ง ๆ ตั้งแต่ก่อนกรุงแตก

วัดไชยวัฒนารามกลายเป็นค่ายตั้งรับศึกเมื่อพม่ายกทัพมาในสงคราม พ.ศ. 2310 และค่ายนี้ก็แตกพ่ายภายในเวลา 9 วัน (Fine Arts Department 2016, 11) จากนั้นมา วัดนี้ก็ถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นปาร์กชึ่งอยู่เป็นเวลานานับศตวรรษ ดังที่ น. ณ ปากน้ำ ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปีให้สำรวจซากโบราณสถานในกรุงศรีอยุธยาได้บันทึกไว้ใน *หัวเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา* (พ.ศ. 2509) ว่าพบซากโบราณสถานร้างตามเนินดินต่าง ๆ จำนวนมาก พื้นที่บางส่วนกลายเป็นปาร์กชึ่งและบางส่วนชาวบ้านก็ได้เข้าจับจองสร้างหมู่บ้านคร่อมทับ (Nor Na Paknam 1986, 2-3) ส่วนวัดไชยวัฒนารามก็หาทางเข้าแทบไม่เจอเนื่องจากเป็นป่าทึบไปเสียหมด (Nor Na Paknam 1986, 76) วัดนี้ได้รับการขุดแต่งเพื่อการบูรณะและปรับปรุงภูมิสถาปัตย์ในระหว่าง พ.ศ. 2530-2535 (Fine Arts Department 2016, 189) ซึ่งนับว่าค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับวัดสำคัญอื่น ๆ ภายในเกาะเมือง โดยใน พ.ศ. 2535 นี้เองเป็นปีที่แก้วแก้วเริ่มประพันธ์เรื่อง *เรือนมยุรา*

วัดไชยวัฒนารามคือพื้นที่รกร้างท่ามกลาง “ความเจริญ” และคนทั่วไปไม่อาจรู้กล้าเข้าไปโดยง่าย จึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการสร้างฉากหลักของเรื่องราวที่มีโลกอีกต่างมิติเวลาแฝงตัวอยู่ เรือนของนกยูงตั้งอยู่ข้างวัดไชยวัฒนารามด้วยมนตร์อาพรางบ้านของพระยาเทพสงคราม ต้นไม้ด้านนอกจึงเติบโตอย่างรวดเร็วกลายเป็นป่าปกคลุมบริเวณบ้าน ทำให้คนในบ้านมองออกไปแทบไม่เห็นอะไร ส่วนคนข้างนอกก็มองเข้ามาไม่เห็นอะไรในบ้านเช่นกัน เรือนจึงเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่คุ้มครองตัวละครเอกและบ่าวไพร่จากความเป็นจริงอันโหดร้ายกว่า 200 ปี เมื่อนกยูงเริ่มออกจากเรือนได้ สถานที่ซึ่งเธอมักจะแวะเวียนไปก็คือวัดไชยวัฒนาราม เรือนและวัดนี้คือพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงเธอกับอดีตอันงดงามที่สูญสลายไปแล้ว ในขณะที่เดียวกันนกยูงก็เป็นประจักษ์พยานถึงความเปลี่ยนแปลงของวัดนี้ในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ยุครุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึง พ.ศ. 2481 ซึ่งนกยูงออกจากเรือนมาได้เป็นครั้งแรกและพบว่าวัดเหลือแต่พระปรารักษ์กับเจดีย์ ส่วนบริเวณรอบ ๆ ก็เป็นปาร์กชึ่งเช่นที่ น. ณ ปากน้ำบรรยายไว้ เธอยังเปรียบเทียบสภาพวัดที่แปรเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างมากมาย “ยังจำได้ดีถึงความอร่ามเรืองของพระปรารักษ์และเจดีย์ที่ประดับด้วยแผ่นทองสะท้อนแสงตะวันเป็นประกายพรรณราย กำแพงแก้วและโบสถ์ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์งดงาม ไทรใหญ่เคยแผ่สาขาร่มรื่นบัดนี้ไม่เหลือให้เห็น แม้พระพุทธรูปหลายองค์ที่ประทับนั่งเป็นเงาต่ำอยู่กลางแจ้ง ก็ขาดพระเศียรและพระกรไปเป็นส่วนใหญ่” (Kaew Kao 2013, 81) ส่วนช่วงเวลาหลักของเรื่องคือ พ.ศ. 2538 นกยูงได้กลับไปเที่ยววัดอีกครั้งและพบว่าแม้วัดได้รับการบูรณะแล้ว แต่ก็ไม่อาจเทียบกับความงดงามในอดีตได้

เมื่อนมตร์ที่ “คุ้มครอง” บ้านเสื่อมลงโดยถาวร ตัวละครเอกจึงต้องออกไปใช้ชีวิตในโลกภายนอกซึ่งเต็มไปด้วยแสงไฟและผู้คนแต่งตัวแปลก ๆ ที่มีชีวิตอยู่กันอย่างน่าพิศวง จึงไม่มีพื้นที่สำหรับคนโบราณอย่างนกยูงอีกต่อไป เมื่อเธอใส่สไบเดินออกไป คนก็คิดว่าเป็นผี นางไม้ หรือนางตะเคียน เธอจึงกลายเป็น “คนแปลกหน้า” ในดินแดนของตนเอง เมื่อได้ข้ามเข้าไปในเกาะเมืองและเห็นสภาพของอยุธยาที่วัดและวังซึ่งกลายเป็นโบราณสถานไปจนหมดสิ้นแล้ว นกยูงก็ทุกข์โศกเป็นอย่างมาก เพราะยังยึดติดกับภาพความทรงจำของบ้านเมืองอันงดงามตระการตาในอดีต ในส่วนนี้ แก้วแก้วได้แทรกทวิทัศน์ที่กล่าวถึงภาพความรุ่งเรืองและการล่มสลายของอยุธยาที่พบได้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเสียกรุงฯ ครั้งที่ 2 เรื่องอื่น ๆ อย่าง *เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา* และ *เพลงยาวกรมพระราชวังบวรมหาดุสิตสิงหนาท* เอาไว้ด้วย

ในโลกปัจจุบัน ผู้คนที่นกยูงต้องพบเจอต่างมุ่งร้ายต่อเรือน ทรัพย์สมบัติ หรือแม้แต่ตัวเธอเองที่อยู่รอดข้ามกาลเวลามายาวนาน นกยูงจึงต้องเผชิญหน้ากับตัวละครที่เป็นตัวแทนของสังคมวัตถุนิยมในปัจจุบัน กลุ่มคนเหล่านี้มองข้ามคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งที่สืบทอดมาแต่โบราณและติราคาทุกสิ่งเป็นเพียงวัตถุที่นำมาซึ่งความร่ำรวยและความภาคภูมิใจหากได้มาครอบครอง ไม่ว่าจะเป็นฟ้าพื้น มหาเศรษฐีนักสะสมของโบราณคนสำคัญของประเทศ ตัวละครที่ทำธุรกิจค้าของเก่าอย่างธิดาและจืด รวมทั้งหมอผีสังเวยและลูกน้องที่รับจ้างฟ้าพื้นทำลายมนตร์ในเรือนของนกยูง แต่สุดท้ายก็ปล้นเอาสมบัติในบ้านของเธอไปเสียเอง แต่อย่างไรก็ตาม การต้องพบเจอกับตัวละครเหล่านี้ก็ทำให้นกยูงได้พบการสืบทอดของครอบครัวเธอจากกรุงศรีอยุธยาสู่กรุงเทพฯ กล่าวคือ เมื่อนกยูงทำพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษเพื่อรื้อถอนเรือนไปปลูกที่อื่น เนื่องจากฟ้าพื้นเป็นผู้ถือครองโฉนดที่ดินผืนนี้ เธอจึงได้พบกับวิญญาณคุณพ่อนมตร์ที่ “กลับ” มาเล่าเรื่องราวหลังกรุงแตกให้ฟัง ไม่ว่าจะเป็นการที่พระยาเทพสงคราม

ไม่ได้กลับไปเรือนเพราะเดินทางบุกป่าฝ่าดงไปถึงพม่าเพื่อจะไปกราบบังคมทูลเชิญพระเจ้าอูทุมพรมกลับมา แต่ยังไม่ทันพ้นเขตแดนก็ล้มป่วยและเสียชีวิต ทำให้ทหารพม่าตามมานำตัวพระเจ้าอูทุมพรมกลับคืน หรือการที่พี่ชาย 2 คนอย่างคุณพร้อมและคุณส่องรอดชีวิตจากสงคราม จึงได้รับราชการต่อมาในต้นกรุงรัตนโกสินทร์และมีลูกหลานสืบสายเลือดมาจนปัจจุบัน ในขณะเดียวกัน แก้วแก้วก็ได้สร้างเอกสารขึ้นใหม่อย่าง *ประวัติตระกูลขุนนางไทยในสยาม ฉบับค้นพบใหม่จากประเทศอังกฤษ* ซึ่งนกยูงไปพบที่บ้านฟ้าพื้นขณะโดนนำมากักขังไว้เพื่อให้เธอยินยอมเป็นเมีย หนังสือเล่มนี้เป็นหลักฐานยืนยันเรื่องราวที่นกยูงได้ฟังจากคุณพร้อมและไขปริศนาของต้นตระกูลของฟ้าพื้นที่ได้เดินทางไปติดตามพระเจ้าอูทุมพรมถึงพม่า ซึ่งต้นตระกูลคนดังกล่าวก็คือพระยาเทพสงคราม พ่อของนกยูงนั่นเอง เรื่องราวต่าง ๆ ในนวนิยายจึงคลี่คลายและจบลงด้วยดี

6. สรุป

บทความนี้มุ่งศึกษาภาพความทรงจำเกี่ยวกับอาณาจักรอินคาและอาณาจักรอูยยาที่สะท้อนผ่านฉากเมืองหลวงโบราณอย่างกุซโกและกรุงศรีอูยยาใน *สายน้ำลึก* นวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของ โฆเซ มาเรีย อาร์เกดัส นักเขียนชาวเปรูและ *เรือนมยุรา* จินตนิยายอิงประวัติศาสตร์ของแก้วแก้วหรือรองศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงวินดา ติลยันธ์ โดยกรอบการศึกษาหลักคือทฤษฎีเกี่ยวกับความทรงจำซึ่งเชื่อมโยงกับการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ความเป็นชาติของเปรูและไทย การศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์อาณาจักรอินคาและอูยยา การก่อสร้างซ่อมแซมซากสถาปัตยกรรม ไปจนถึงเอกสาร “ประวัติศาสตร์” ของทั้ง 2 อาณาจักร รวมถึงภาพกุซโกและกรุงศรีอูยยาในวรรณกรรมชนพื้นเมืองนิยมและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

สายน้ำลึก และ *เรือนมยุรา* เป็นเรื่องราวของแอร์เนสโตและนกยูงที่เดินทางข้ามมิติเวลาระหว่างอดีตของเมืองกุซโกและกรุงศรีอูยยาในยุครุ่งเรืองของอาณาจักรอินคาและอูยยา และปัจจุบันที่เมืองทั้งสองได้กลายเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยซากโบราณสถาน ตัวละครเอกอย่างแอร์เนสโตและนกยูงมีพ่อเป็นผู้นำทางสู่ “โลกมหัศจรรย์” ที่อธิบายได้ด้วยความเชื่อเรื่องราวเหนือจริงในสังคมเปรูและไทย ซึ่งก็คือความเชื่อเรื่อง “วากา” (Huaca) หรือความศักดิ์สิทธิ์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติของอินคาและความเชื่อเรื่องเวทมนตร์ไสยศาสตร์ของอูยยา กุซโกและกรุงศรีอูยยาในนวนิยายทั้ง 2 เล่มคือ “พื้นที่แห่งความทรงจำ” ของเปรูและไทย แอร์เนสโตและนกยูงถ่ายทอดความทรงจำอันเจ็บปวดต่อการล่มสลายของกุซโกและกรุงศรีอูยยา และในขณะเดียวกัน เรื่องราวในความทรงจำส่วนบุคคลของตัวละครเอกทั้งสองก็สะท้อนความทรงจำร่วมของสังคมเปรูและไทยที่สืบทอดกันมายาวนานหลายร้อยปี

ใน *สายน้ำลึก* การเยี่ยมชมย่านโบราณกลางเมืองทำให้แอร์เนสโตได้ “เดินทาง” ข้ามกาลเวลากว่า 800 ปี จากกุซโกที่ทรุดโทรมในศตวรรษที่ 20 ย้อนไปยังยุคอาณานิคมที่วัฒนธรรมสเปนเข้ามาทับซ้อนวัฒนธรรมชนพื้นเมืองและไปสิ้นสุดที่กุซโกยุคยังรุ่งเรืองในฐานะเมืองหลวงที่ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอินคา ส่วนฉากสำคัญของ *เรือนมยุรา* คือเรือนไทยข้างวัดไชยวัฒนาราม อันเป็นตัวแทนของความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของอาณาจักรอูยยาตอนปลาย นกยูงแหวะเวียนที่วัดไชยวัฒนารามเสมอ ๆ จึงกลายเป็นประจักษ์พยานถึงความเปลี่ยนแปลงของวัดนี้ในช่วงเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคที่รุ่งเรืองของกรุงศรีอูยยา ยุคที่ร้าง จนได้รับการบูรณะอันเป็นฉากเวลาหลักของเรื่อง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Apirak Chaipanha อภิรักษ์ ชัยปัญญา. 2003. “Wikhro Nawaniyai Ing Prawattisat Kan Sia Krung Si Ayutthaya Khrang Thi 2” วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 [An Analysis of Historical Novels Dealing with the Fall of Ayutthaya in 1767]. Master thesis, Silpakorn University.
- Boranrajathanin, Phraya โบราณราชานินทร์, พระยา. 2007. *Athibai Phaenthi Phra Nakhon Si Ayutthaya kap Kham Winitchai Khong Phraya Boran Ratcha Thanin lae Phumi Sathan Krung Si Ayutthaya* อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชานินทร์และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา [Maps of Phra Nakhon Si Ayutthaya and a judgement by Phraya Boranrajathanin and The landscape of Ayutthaya]. Nonthaburi: Tonchabub.
- Fine Arts Department กรมศิลปากร. The 3rd Regional Office of Fine Arts, Ayutthaya สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา. 2016. *Wat Chai Watthana Ram Changwat Phra Nakhon Si Ayutthaya* วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา [Chai Watthana Ram Temple, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province]. Nonthaburi: The 3rd Regional Office of Fine Arts, Ayutthaya.
- Kaew Kao แก้วแก้ว. 2013. *Ruean Mayura* เรือนมยุรา [The House of Mayura]. Bangkok: Aksornsophon.
- Kampol Champapan กำพล จำปาพันธ์. 2016. *Rat nai Prawattisat Ayutthaya: Kho Thokthiang wa duai Saphap Sangkhom Watthanatham lae Amnat Kanmueang nai Prawattisat Nippon Ruam Samai* รัฐในประวัติศาสตร์อยุธยา: ข้อถกเถียงว่าด้วยสภาพสังคมวัฒนธรรมและอำนาจการเมืองในประวัติศาสตร์นิพนธ์ร่วมสมัย [States in the History of Ayutthaya: A Dispute on Society, Culture, and Political Power in Contemporary Historiography]. *Warasan Phasa lae Watthanatham* วารสารภาษาและวัฒนธรรม [Journal of Language and Culture] 35: 39-62.
- Nor Na Paknam น. ณ ปากน้ำ. 1986. *Ha Duean Klang Sak It Pun thi Ayutthaya* ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา [Five Months Among Ruins in Ayutthaya]. Bangkok: Mueang Boran.
- Pasuree Luesakul ภาสุรี ลีสกุล. 2015. *Anachak Inkha lae Anachak Ayutthaya: Prawattisat Khu Khanan nai Khwam Song Cham Khong Peru lae Thai* อาณาจักรอินคาและอาณาจักรอยุธยา: ประวัติศาสตร์คู่ขนานในความทรงจำของเปรูและไทย [Tahuantinsuyu and Ayutthaya: The Historical Parallelisms in the National Memory of Peru and Thailand]. In *50 Pi Khwam Samphan Thai - Peru* 50 ปีความสัมพันธ์ไทย-เปรู [50th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Thailand and Peru], 63-73. Bangkok: Ministry of Foreign Affairs.
- Phantipha Jeenklub พรณทิภา จินกลับ. 2008. “Kansueksa Wikhro Nawaniyai Thai thi Nam Sanoe Kan Doenthang Kham Wela” การศึกษาวิเคราะห์นวนิยายไทยที่นำเสนอการเดินทางข้ามเวลา [An Analytical Study of Time Travel in Thai Novels]. Master Thesis. Srinakharinwirot University.
- Rawee Siri-issaranan, ed รวี สิริอิสระนันท์, บรรณาธิการ. 2010. *Phra Ratcha Phongsawadan Krung Si Ayutthaya Chabap Phan Chantha Numat (Choem) Lae Phra Ratcha Phongsawadan Krung Si Ayutthaya Chabap Luang Prasoeet Kham Haikan Chao Krungkao Kham Haikan Khunluang Ha Wat*

- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ
คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด [The Royal Chronicle of Ayutthaya (Edition of Phan
Chanthanumat), The Royal Chronicle of Ayutthaya (Edition of Luang Prasoet), Testimony by the
People from the Old Kingdom, Testimony of Khunluang Ha Wat]. Nonthaburi: Sripanya.
- Sunait Chutintaranond สุเนตร ชุตินธรานนท์. 2016. Perd Kru Kham Haikan Khunluang Ha Wat เปิดกรุคำให้การขุน
หลวงหาวัด [Uncovering Testimony of Khunluang Ha Wat]. In *Yonroi Kham Haikan Khon Krungkao:
Fuen Sang Likhit Adit Ayutthaya* ย้อนรอยคำให้การคนกรุงเก่า: พื้น สร้าง ลิขิตอดีตอยุธยา [Revisiting of
Testimony by the People from the Old Kingdom: Reconstruction and Construction of the Past of
Ayutthaya], ed. Wikan Phongphanitanon, 11-26. Bangkok: Subcommittee for Thai History
Compilation (Ayutthaya Period).
- Sunait Chutintaranond สุเนตร ชุตินธรานนท์. 2017. Interview, 2 June.
- Supanee Varatorn สุพรรณวี วราทร. 1973. *Prawat Nawaniyai Thai tangtae Plai Ratchakan Thi 5 thueng
Samai Plianplaeng Kan Pokkhong Phoso 2475* ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงสมัย
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 [History of the Thai Novels from the Latter Part of King
Chulalongkorn's Reign to the Revolution of 1932]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Vinai Pongsripian วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2008. *Phannana Phumi Sathan Phra Nakhon Si Ayutthaya Ekkasan chak
Ho Luang (Chabap Khwam Sombun)* พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (ฉบับความ
สมบูรณ์) [Description of Phra Nakhon Si Ayutthaya's Landscape]. Bangkok: Usakhane.
- Vinai Pongsripian วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2010. *Kamsuan Samut Sutyot Kamsuan Sin: Moradok Khwam Song
Cham haeng Phra Nakhon Si Ayutthaya* กำสรวลสมุทร สุตยอตกำสรวลศิลป์: มรดกความทรงจำแห่ง
พระนครศรีอยุธยา [Kamsuan Samut: Heritage of the Memory of Phra Nakhon Si Ayutthaya]. Bangkok:
The Thailand Research Fund
- Vinita Diteeyont วินิตา ดีเทียนต์. 1992. Bueanglang 'Rattanakosin' Kan Nam Withi Wichai Ma Chai nai Kan
Taeng Nawaniyai Ing Prawattisat เบื้องหลัง 'รัตนโกสินทร์' การนำวิธีวิจัยมาใช้ในการแตงนวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์ [Rattanakosin: A Use of a Research Methodology in Creating a Historical Novel]. In
Rattanakosin รัตนโกสินทร์ [Rattanakosin], 407-435. Bangkok: Tonaor.
- Vinita Diteeyont วินิตา ดีเทียนต์. 2017. Interview, 28 June.

ภาษาต่างประเทศ

- Arellano, Alexandra. 2008. The Inca Heritage Revival: Indigenismo in Cuzco, 1905-1945. *Journal of Tourism
and Cultural Change* 6(1): 39-56.
- Arguedas, José María. 1942. El nuevo sentido histórico del Cuzco. *Peruanidad*: 194-197.
- Arguedas, José María. 1947. *Cusco*. Lima: Contur.
- Arguedas, José María. 1998. *Los ríos profundos*. Edición de Ricardo González Vigil. Madrid: Catedra.
- Assmann, Jan. 2008. Communicative and Cultural Memory. In *Media and cultural memory*, Astrid Erll, and
Ansgar Nünning, eds., 109-118. Berlin: Walter de Gruyter.

- Assmann, Jan. 2011. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. New York: Cambridge University Press.
- Bauer, B. S. 2004. *Ancient Cuzco: Heartland of the Inca*. Austin: University of Texas Press.
- Castellanos, I. T. 2008. *El otro curso del tiempo: Una interpretación de Los ríos profundos*. Lima: Instituto Francés de Estudios Andinos.
- Castro-Klarén, Sara. 2011. *The Narrow Pass of our Nerves: Writing, Coloniality and Postcolonial Theory*. Frankfurt: Iberoamericana-Vervuert.
- Cornejo Polar, Antonio. 1997. *Los universos narrativos de José María Arguedas*. Lima: Editorial Horizonte.
- Cox, M. R. 2004. *Cincuenta años de narrativa andina: antología: desde los años 50 hasta el presente*. Lima: Editorial San Marcos.
- Degregori, Luis Nieto. 1995. Tres momentos en la evolución del cusqueñismo. *Márgenes: encuentro y debate*. 8(13-14): 113-161.
- Degregori, Luis Nieto. 2000. Arguedas y el Cuzco, *Crónicas Urbanas* 8: 107-114.
- Erll, Astrid. 2012. *Memoria colectiva y culturas del recuerdo: Estudio introductorio*. Bogotá: Ediciones Uniandes.
- Flores Galindo, A. 2010. *In Search of an Inca: Identity and Utopia in the Andes*. New York: Cambridge University Press.
- González Vigil, Ricardo. 1998. Vida y obra de Arguedas: Consideraciones generales. In *Los ríos profundos*, Arguedas, J. M. (Edición de Ricardo González Vigil), 17-108. Madrid: Catedra.
- Huamán, C. 2009. *Pachachaka: Puente sobre el mundo: Narrativa, memoria y símbolo en la obra de José María Arguedas*. Ciudad de México: Colegio de México.
- Irish, J. A. George. 1980. J. M. Arguedas and Peruvian neo-indigenismo. *Revista Interamericana* 10(2): 173-187.
- Kokotovic, M. 2006. *La modernidad andina en la narrativa peruana: Conflicto social y transculturación*. Lima: Latinoamericana.
- Lachmann, R. 2008. Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature. In *Media and cultural memory*, Astrid Erll, and Ansgar Nünning, eds., 301-310. Berlin: Walter de Gruyter.
- Manky, O. 2007. La lucha por nominar: los significados de «lo andino» en la narrativa peruana contemporánea. *Debates en Sociología*. 32: 92-108.
- McEwan, G. F. 2008. *The Incas: News Perspectives*. New York: W. W. Norton & Company.
- Neumann, B. 2008. The Literary Representation of Memory. In *Media and Cultural Memory*, Astrid Erll, and Ansgar Nünning, (eds.). 333-343. Berlin: Walter de Gruyter.
- Porras Barrenechea, R. 1992. *Antología del Cuzco* (2a. ed.). Lima: Fundación Bustamante de la Fuente.
- Rama, A. 2004. *Transculturación narrativa en América latina* (4ta. ed.). México: Siglo XXI.
- Rigney, A. 2004. Portable Monuments: Literature, Cultural Memory, and the Case of Jeanie Deans. *Poetics Today* 25(2): 361-396.

- Schanoes, V. 2012. Historical fantasy. In *The Cambridge companion to fantasy literature*, E. James, and F. Mendlesohn (eds.). 236-247. New York: Cambridge University Press.
- Tosh, J., & Lang, S. 2006. *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of Modern History* (4th ed.). Harlow: Pearson.
- Van den Berghe, P. L., & Flores Ochoa, J. 2000. Tourism and Nativistic Ideology in Cuzco, Peru. *Annals of Tourism Research* 27(1): 7-26.